Kirke og Kultur

Indhold:

Redaktør: Eivind Berggrav

Kirke og Kultur utkommer med 1 hefte hver maaned undtagen i juli og august. Abonnement kr. 10,00 pr. aar, utlandet kr. 15. Kan bestilles paa postanstalter, hos bokhandlerne og i ekspeditionen, Raadhusgaten 30 B. Eftertryk av tidsskriftets artikler er forbudt.

HEFTE 9 NOVEMBER 1929 36. AARG.

STEENSKE BOKTRYKKERI JOHANNES BJØRNSTAD A/S. OSLO

LYDIGE MOT TROEN

Foredrag i Norske Studenters kristelige Forbund 24. 10. 1929.

AV EIVIND BERGGRAV.

Ved ordet lydighet forstår vår tid noget *bundet.* Lydighet er et *aber* for et lykkelig liv. Til lykke hører nemlig først og fremst *frihet.* Derfor har ordet ingen god klang i vår slekt. En viss grad av lydighet, av *underordning* er nok praktisk og samfundsmessig nødvendig; men sett fra frie personligheters synspunkt er *lydighet noget mindreverdig.* — I videnskap og livssyn har vårt ideal vært de menn som *brøt nye veier,* kom med ting som kullkastet det gamle, noget som var vågsomt og autoritetsfarlig. Lydighet — det klang ikke godt.

Også en annen ting kom iveien. Vi hylder det spontane, det umiddelbare, det uregelrette, det helt frie livsuttrykk. Allerede et begrep som *regelmessig* liv, gav oss inntrykk av å være det samme som stanset liv.

De må ikke tro at dette bare er noget som gjelder i akademiske kretser eller bare i filosofisk livssyn. Det gjelder også i kristelig liv og iblandt legfolk. Hele vekkelses-epoken er preget av det. Her er det regelmessige nettop noget annenrangs, det spontane er alt. Og derfor er også et begrep som lydighet like fjernt fra moderne pietisme som det er fra moderne europeisme og fra moderne videnskap. Det almene åndspreg på alle disse områder er til enhver tid ikke så forskjellig som man ofte tror. Grunnanlegget i livssynet er nokså ens.

Det er kanskje for stygt et ord å bruke — i manges øren —, men vi har i begrepet *bohême* noget meget betegnende. Man må bare ta ordet helt generelt. Bohéme er jo oprinnelig det franske navn for en mann fra Bøhmen, det vil si man brukte det helst om zigøinerne. I revolusjonsåret 1848 fant så en fransk forfatter på å bruke dette zigøinernavn om de sorgløse, eventyrlige vagabonderende studentereksistenser, forfattere og kunstnere i Quartier latin, om personer uten fast sysselsettelse

og med et uregelmessig livssett. Men det som gav ordet charme var det besnærende preg av spontan livsutfoldelse, av umiddelbarhet og sprudlende tilfeldighet som hørte med til en bohéme. Nu er jo ordet ødelagt, fordi vi fra Hans Jægers tid er blitt vant til å bruke det om en bestemt livsepoke hos oss, 80- og 90-årenes etiske løshetsperiode. Men ordet er i sitt egentlige innhold ganske tidløst, og det har i sig selv noget visst fortryllende uskyldsaktig, naturbarnaktig — som det inneholdes nettop i zigøinermotivet. Skal vi generelt karakterisere dets innhold, blir det derfor uttrykk for det *uregelbundne,* det *spontane,* det *øieblikksbårne,* for *innskytelsenes frie spill.* De må forstå at ordet derfor igrunnen inneholder *noget* av selve livets eget vesen. Det er i slekt med hele den side av vårt sjeleliv som heter fantasien, evnen til flukt, horisont og ubegrenset perspektiv. Ikke underlig at det da kan tre markert frem i visse tider både i religion, i kunst og i videnskap, i pietisme såvel som i filosofi.

Men selv i denne begrepets *rene* form, er der jo en biologisk anmerkning å gjøre. Satt i forhold til vårt emne idag, kunde vi uttrykke det slik at den *ideale* bohéme-idé er et lydighetens *overskudd.* Det vil si: livet selv, som er så utpreget lovbundet, inneholder selv den lov at den som best bøier sig inn under livets lov, han får da også overskuddsfølelsen, han får den største bevegelsesfrihet. Det spontane sprudler ikke i livet på bar bunn, men det kommer *ovenpå,* på det strenge, det lydige og det trofaste.

Det som har gitt bohéme slik dårlig klang, er dette at man har villet trosse sig til eller stjele sig til overskuddet uten å ha betalt innskuddet. Det blir da noget forcert over det hele. Det blir i slekt med galgenhumor. Det er til denne livstype av bohéme Kålund nettop i 80-årene synger de linjer:

Funkler svermerisk ditt øie?
Finner verden stolt din flukt?
Vil du ei ditt hoved bøie
under livets strenge tukt?
Vil du ikke marken pløie
før du høster markens frukt?

Livet har plass for det spontane, ja livet stiler vel på det spontane, på et vekstpunkt med uanet foryngelse og stigning;

markens bestemmelse er fruktens vidunderlighet. Men marken skal pløies.

Tar vi nu dette over til det åndelige og det personlige, så synes det mig som om vi har hatt en tid som rekker nettop fra romantikkens overgang mot revolusjonsårene, ved midten av forrige århundre, og inntil nu, hvor bohéme-momentet har vært slik ensidig dyrket, en slags galgen-bohéme, hvor vi har søkt å trosse oss til overskudd, men i virkeligheten derved har villet *lyve oss bort fra et underskudd.* Vi har endog latt oss forlede til den anskuelse at vi kunde få vår personlighet gratis ved bare spontanitet. Der har vært en tilbøielighet til å beundre og dyrke nettop dem som idealer, der hadde mest uregelmessighet og flotthet. Det har preget vår opvekst, det har smittet oss like fra gymnasiedagene av.

Og så det kristelige. Jeg skal ikke her tale om at der kanskje i hele vår siste kristenepoke — den som amerikanerne har preget — har vært svært meget av overdreven tro på det spontane, det øieblikksaktige, og at et visst farverikt vagabonderende, zigøineraktig moment derved er kommet til å gjøre sig merkbart (kfr. også forkjærligheten for omreisende predikanter i motsetning til faste prester). Jeg vil la dette ligge, til tross for at jeg mener vår tid har sin særlige opgave i å komme bort fra dette, bort fra dyrkelsen av det usedvanlige og spontane, over til det ordinære, det regelmessige. Eller som jeg annet steds har uttrykt det: å komme fra vekkelsens inn i helliggjørelsens epoke. Der har til sine tider vært et farlig misbruk av «ånden» og «fylt av ånden». Med rette sier Rittelmeyer at det er med ånden som med den elektriske strøm og motoren: målet ved at strømmen settes på, er ikke at motoren skal bli stående og *dirre,* men at den *kommer i gang.* Der er ved enhver trakten efter blott å komme i dirring, nettop et innslag av kristelig bohéme.

Det som nu ligger for oss er vårt eget personlige kristenlivs stilling idag. Det er her jeg vil sette lydigheten op som den sanne basis for overskudd, for spontanitetens fest. Er det ikke noget av bohéme-luften over oss i den anskuelse at vi ser med ringeakt på det bundne, det sig innordnende, det regelfaste — kort sagt på lydigheten. Er ikke dette også noget av studenterkristendommens fare?

2.

Lydighet er et ord som ikke ofte brukes i skriften. Jesus har aldri brukt det. Men det brukes — karakteristisk nok — flere ganger *om* ham. Der er en underklang i skildringen av ham som om det sies: hans utrolige lydighet var grunnen til den utrolige frihet og fest som var over ham. Med hans egne ord: «min mat er å gjøre Faderens vilje».

Men også det direkte ord brukes i skriften. F. eks.: det sted i Acta (6.7), hvor det om nogen som omvendte sig, heter at de blev «*lydige mot troen.*» Og Paulus's kjerneskrift, Romerbrevet, er så å si innrammet av ordet lydighet. Det heter både straks i begynnelesn (1.5) og i brevets næst siste vers, at hele målet for hans forkynnelse er å *virke troens lydighet.*

Luther sier et sted med et uttrykk som likefrem forbauser: «Gehorsam heisst der Glaube in der Schrift». Paulus kan bent frem i stedet for ordet vantro bruke ordet ulydighet (Ef. 2.2, 5.6, Rom. 11.30 f.).

Her vil dere nu protestere. Og delvis med rette. Dere vil si at tvil er ikke ulydighet. Tvil er nettop noget spontant. Og dere kan ikke ved lydighet tvinge dere selv eller av nogen tvinges til tro. «Tvang til tro er dårers tale.»

Dette er rett. Og forklaringen på Luthers og Paulus' ord er den at de taler om dem som er kommet til troen, dem som har overgitt sig til Gud. *Har* man samlet hele sitt sinns alle overveielser og oplevelser til den avgjørende beslutning, så er der skjedd noget. Man vagabonderer ikke da lenger og tror den ene dag og tviler den næste.

Dette betyr ikke at vi alltid *kjenner* troen i oss. Du kan en dag støkke ved at du synes du er tom for tro, at det hele er blitt borte, — ja, du kan i lange perioder ha tvil å kjempe med. Men gjør du dig selv det enkle spørsmål: *Vil* jeg Gud, eller *vil* jeg vekk fra ham, så svarer der et klart «Til Gud» i dig, selv om svaret ikke er forbundet hverken med kjenslebrus eller med flokeløsning, i øieblikket. Et slikt svar angir grunnretningen i dig; du er *bundet* til Gud; du har forankret ditt liv i ham. Der er tider da troen ikke merkes som noget mer enn nettop denne forankring; — men *uten* den er selv de høieste og sterkeste trosoplevelser bare skum på havet. Det

er denne bundethet som er troens kjerne av lydighet. Er vi vagabonderende i viljen, er vår omvendelse et skinn.

Troen er for den kristne som et stykke liv, et «vesen» kunde man næsten si, noget som bor i ham, og vi kan ikke svike dette liv, det forplikter oss alltid; mot dette innerste i oss, dette vesentligste og herligste i oss, kan vi ikke handle forrædersk. «Lydige mot troen» er en selvfølge for kristne. Gehorsam heisst der Glaube in der Schrift.

Men også i dette å *komme til troen*, mener jeg at lydigheten spiller sin rolle. Vi har ellers så lett for å mene at troen er noget som skal komme op i oss, noget vi skal prestere, noget vi skal «få til.» Og vi synes at det jo må komme av sig selv, — «spontant»! Vi må da vel stå fritt til troen? Den skal jo være en fri livsytring av mig! Og somme tider synes vi derfor at vi har troen, eller er i nærheten av den, men andre tider så faller det sig anderledes. For vi tar jo ikke vare på den. Den må skjøtte sig selv — ellers blev den vel ikke fri og spontan? Og altså usann, uekte?

Er ikke dette nettop noget av det sammenhengsløse, det sorgløst og regelløst ubundne, vagabonderende som vi ovenfor fant var bohéme-preget?

En bohéme kommer aldri til troen, og en kristen beholder aldri troen hvis han vil leve i pur spontanitet.

Også i dette å komme til troen spiller lydigheten derfor en grunnleggende rolle. Omvendelse er å bli overveldet av Gud, bli liten, forsvinnende, underkaste sig. Omvendelse er å *skifte herre.* Omvendelse er skiftet fra sorgløsthet til omsorg overfor verdier. Det er å slutte med det vagabonderende og bli fast forankret. Men omvendelse er også opsvinget til det egentlig spontane, til overskuddslivet, — «et kristenmenneske er en fri herre over alle ting og ingen undergitt»!

Men denne lydighet må «virkes», mener Paulus. Det var hans mål å virke den hos alle troens barn. Derfor kan man si at troen kommer når Kristus blir Herre. Å forkynne ham slik at han blir den levende Herre, det er den engentlige preken til omvendelse og til tro. Da fremtrer han — med et alt for lite påaktet uttrykk i Ap. gj. (3.15) som: «*livets høvding*». Å ha Jesus Kristus som livets høvding, det er kristen tro eller,

om De vil, kristent liv. *Derfor* har Luther rett: Lydighet er hele skriftens navn for tro.

Jeg venter også her innvendinger. Men la oss først gjøre en prøve. Enhver kristen vet at den ringeste ulydighet mot det jeg kjente var Guds vilje til mig, straks skaper avstand mellem Gud og mig. Den fjernhet som ofte kan komme over vårt forhold til Gud, har så altfor ofte sin grunn i en ulydighet, kanskje så liten at vi i øieblikket ikke kunde tro den i stand til å få så store virkninger. Men aller tydeligst blir det når vi selv vet at vi likefrem var ulydige mot røsten eller overbevisningen. Da er vi straks i tvilens vold. Da er vi på det løse. Hvem har ikke erfaringer for dette?

Og på den annen side: tilbake til troen, tilbake til nærheten og fortroligheten i Gudsforholdet, kommer vi nettop ved en handling av lydighet. Ikke ved nye resonnementer overvinner vi tvilen. Resonnerende fornyes intet liv. Men ved handling, ved en, aldri så liten, adlydelse. Ved en selvovervinnelse i lydighet mot troen kommer frigjørelsen for oss. «Gjør Faderens vilje og I skal erfare.»

Viser ikke disse daglige erfaringer at der er et intimt forhold mellem lydighet og troesliv?

Men nu spørres det om *hvor* denne lydighet skal øves? En gammel opposisjon er stadig på vakt når det gjelder *tankens* lydighet under troen. I den foregående generasjon har der ikke egentlig vært nogen fare for at denne tankens lydighet under troen skulde bli overdrevet! Snarere har parolen lydt: Troens lydighet under tanken. Men vår slekt har oplevet at troen i oss gjorde oprør mot denne underkuelse. Troen blev oss for sterk. Den brøt igjennem. Derfor har vi nettop i de siste år oplevet uttrykket om *troens suverenitet* som det mest befriende vårt slektsledds teologi har gitt oss. Men denne oplevelse betyr at troen er noget så veldig at ikke engang tanken — ørneflukten — er *over* troen, men at troen er over *den.*

Nu blir der her alltid et spenningsforhold som ikke kan løses ved nogen formel. Fordi tanken arbeider med troens innhold, og fordi troen ikke heller kan undvære tankens lutrende prosesser. I detaljene blir der ikke tale om noget diktamen fra troen over tankens resultater, men til aller sist, la oss si: ved den ytterste tanke, der har troen avgjørelsen. Og denne avgjørelse,

eller kort sagt: at jeg har gitt mig inn under Kristus som livets høvding, vil også i mange enkeltting gjøre sin konsekvens gjeldende. Der er ennu kraft og aktualitet i den gamle salmelinje: vår formørkede forstand kan jo ikke sannhet kjenne.

Jakob Knudsen fremhevet den hvile, den *nødvendige* hvile som troen gir, eller la oss heller bruke ordet *basis*. Alt liv beror på at man har *valgt*. Og — hvad der er like så viktig: at man i og med dette sitt valg er *utvalgt*. Uten en slik basis er det hele, også tankens liv, bare løshet.

Mange har grøsset ved satsen Credo quia absurdum. Dette å tro «fordi» troens innhold er absurd, klinger jo næsten som lystmord på tankens liv. Men slik må det ikke forståes; den noget overspente tone i ytringen skyldes det forvovne mot som troen har, fordi den er den i siste instans bærende, den seirende og avgjørende. Troen er, når det gjelder bærekraft, absolutt overlegen over tanken. Tankens konstruksjonsliv lever under sine egne loves tvang. Det irrasjonelle som sjelen er så full av og som er det festligste i livet, kan tanken likeså litt mestre som en knipetang kan holde fast på en eterbølge. Med den fulle trygghet som troen gir, kan den derfor i overmot tilkaste tanken denne hanske om at troen elsker det absurde.

Till världnernas gåtor har Anima orden,
tingen dig visar alena din bild.
(Stagnelius).

Det ligger derfor ikke så lite sannhet allikevel i dette om å ta forstanden til fange under troens lydighet. For somme er det kanskje altfor lett — der er ikke stort å ta tilfange! Der fins altfor villige arrestanter, eller altfor avmektige. Men der er også mange for hvem dette betyr deres livs store Jakobskamp. Tenk bare på *Pascal.* Men for alle oss er det vesentlige at vi innser at *ingen* tro er helt uten dette moment. Der finnes ikke en av oss som tror og som ikke har gjort tanken til troens fange på det avgjørende punkt. Vi har lenge vært redd for åpent å innrømme det. Vi har prøvd å drømme om en harmoni mellem de to. Og der kan nok ha vist sig *mer* harmoni mellem tro og tanke, enn mange før oss vilde mene at der var, men på det springende punkt står også vi — og vil alle slekter bli stående — på det gamle djerve ord om tan-

kens tilfangetagelse. Enhver får så avgjøre for sig selv *hvor langt* dette strekker sig for ham. At det gjelder selve troen på Jesus Kristus som gudsfremspringet i slekten og som Livets høvding, er sikkert nok.

Men den praktiske prøve utkjempes allikevel på de umiddelbare livserfaringers område, der hvor vi møter *Guds vilje.* Hvad koster det å ta tanken tilfange under troen — sammenlignet med å ta *viljen* fangen? Her kan man i sannhet si at ordet tro uten videre kunde byttes med ordet lydighet. Tro *er* lydighet. Tro er en vilje-retning.

Mange er nu på dette område altfor høispente. De snakker om «Guds vilje» som noget der må komme synlig fra oven. Og aller helst skal det da gjelde en riktig særs opgave, noget av usedvanlig art. Man misunner dem som er blitt misjonærer, for de må jo ha funnet Guds vilje og ha adlydt befalingen. Når skal noget lignende komme til en selv?

Dette *kan* være forvirret tenkemåte, men det *kan* også være skalkeskjul. De store befalinger føler man sig nemlig nogenlunde trygget mot å få. Derimot er der evig nok av yrsmå ting i det aller mest daglige liv, hvor man ikke har lyst til å opfatte nogen befaling til handling.

Men troens lydighet er nettop dette at der *virkes en lytteevne* i oss overfor de enkleste situasjoner. Den kristne arbeidsmann som kommer trett hjem og ser sin kone streve med noget, og så kjenner en minnelse i sig til å hjelpe henne i stedet for å gjøre sig det makelig, — han hører Guds røst, han fornemnem troens vink. Fra troens synspunkt sett er dette likeså meget et kall som det å bli misjonær. På dette område er nemlig troens liv fylt av kampen mellem hr. Jeg og Herren Jesus Kristus. Troen kan ikke leve hvis hr. Jeg skal få føie sine spontane bohémetilbøieligheter.

Her vil jeg nu bruke et ord, som mange av dere vil mislike, nemlig ordet eksersis. Troen er virkelig en kommando som skal eksersere oss. Vi har stillet oss i geleddet. Vi har sagt: Herre, her er jeg, befal over mig. Hvis vi så sier: småting har jeg ikke tenkt å utføre, men noget *stort* som du beordrer mig til, det vil være tiltalende, — da fornekter vi jo nettop kommandoen. Da er fremdeles hr. Jeg vår befalingsmann.

Og nu må det tilføies: vi plikter selv å ordne vårt åndelige

liv på denne basis. Det klinger ikke godt, men sannheten er den at vi må øve vår tro i en *regelmessig gudsdyrkelse*. Her ser dere igjen det vi kalte bohéme-momentet i vår generasjon: husandakt, privatandakt, bordbønn, regelmessig kirkegang uten hensyn til predikantberømtheter — det er blitt borte, det står ikke i kurs. Atter har man latt sig forvirre av idealet om det spontane. Men det er troens lydighet som viser sig og som bringer ny velsignelse når jeg regelmessig, uten hensyn til om jeg er oplagt eller om jeg synes jeg får noget utbytte i øieblikket, innretter mitt liv med faste former for omgangen med Gud. Man slynger det foraktede ord «vane» ut imot dette. Tom form, sier man; fariseer-geberder. — Skriften bruker imidlertid ordet lydighet. Også om gudsdyrkelsen. Deri ligger at jeg ikke skal finne på det av mig selv, at det ikke skal avhenge av om jeg er oplagt eller ikke. Lydighet er undertiden nettop blind. Men gjennem den blinde lydighet blir mange seende. Gjennem trofastheten mot «vanen» kommer nettop velsignelsens kilde til å springe når vi minst ventet det. Hvem kan ikke utmaset, opjaget, adspredt ha foldet sine hender og bøiet sitt hode til den reglementerte bordbønn, alt annet enn innstillet på å be — og nettop da uventet ha fått fornyelsen. Sløv rørte man ved et håndgrep, og se der åpnet sig noget som ingen kunde anet. Der blev en *kontakt*, krefter sprang over, alle ting blev nye.

Lydighet i troen bygger jo også på den ting at der ligger noget ferdig til oss, der holdes noget i beredskap for oss. Derfor er i Jesu lignelse nettop det å adlyde forbundet med det å komme i gjestebudet. Troens lydighet er ikke mitt eget produkt. Jeg innbydes til festen. Min sak er å komme, ikke å undslå mig.

Der er derfor grunn til å være varsom med å forakte det jeg kalte troens eksersis. Så får enhver finne ut den eksersis som passer for ham. Ingen krampaktighet, ingen overdrivelse. Ingen tro på at eksersis i sig selv skal bety noget! Men i *noget* må vi dagligen møtes av Gud av pur lydighet. Da først kan vi kanskje også komme til å opleve de *større* kall, hvor der spørres om en mer omfattende lydighet. Først gjennem å øves i det små virkes troens lydighet også i det store. Det er lytteevnen overfor kommandorøsten som stadig opøves.

Og så oplever vi at under lydighet er vi nettop *friere* enn ellers. Mine egne innskytelser gjør mig usikker, de mangler det absolutte direktiv, mine innskytelser er så mange, de krysser hverandre, de er likefrem motstridende. Jeg blir en fange i deres nett. Og vil jeg handle, så nager tvilen mig, usikkerheten dreper min holdning, jeg blir margstjålet. Og da er både gleden og motet borte. Dette er en psykisk lov, mennesket frigjøres kun ved lydighet. Det kan være symbolsk hvad frontsoldatene sa: «Tar jeg selv initiativet til en farlig rekognoseringstur, så blir jeg «nervøs»; gjør jeg den på ordre, blir jeg trygg». — Henger ikke vår tids utpregede nervøsitet sammen med at vi er tatt ut på egenhånd og har befriet oss fra alle ordrer, alle «bånd»? Og er ikke vårt daglige kristenliv merket av det samme? Menneskets frigjørelse skjer kun i lydighet, og livskjernen i oss — som ytrer sig og lever nettop i det dagligdagse — den frelses kun ved lydighet mot troen i det daglige. Så er da lydigheten livets frihetselement.

3.

Men det fulle lys over troens lydighet får vi først når vi går inn mot selve centrum i troslivet. Hvad er Getsemane annet enn lydighet? Foran inngangen til frelsens store under står de ord: Lydig inntil døden, ja korsets død. Og selve korset er kryssingspunktet mellem lydighet og utfrielse.

Hvad der gjelder Jesus, gjelder her også oss. Den siste og avgjørende prøve for oss er om vi vil opgi vårt liv, om vi vil fornekte vår hr. Jeg. Det koster liv. Det skjer ikke uten blodsoffer.

Men så ser vi også at alle de som i kristenlivets historie har nådd til den store utfoldelse, den store fest, det er dem som her var lydighetens tjenere.

Dere har sikkert forarget dere over fortellingen om Abrahams ofring av Isak. Dere har ment den var umoralsk, at den gav et galt gudsbillede, og at den er oprørende ikke minst som fortelling for barn. Dette siste kan der kanskje være noget i. Men et feilaktig gudsbillede? Mon det ikke snarere er oss som har et forvansket gudsbillede. Og umoralsk? Ja, så er Gudsliv i det hele umoralsk. For det som er denne fortellings point er jo den ubetingede lydighet. Lydighet inntil

korsfestelse, korsfestelse både av fornuft og følelser og vilje. Det er ganske naturlig at vi gjør oprør. At vi sier: jeg kunde ikke ha gjort det. Men dette forteller bare at vi ikke vet hvad *underkastelse under Gud er.* Ingen av oss vil opleve Abrahams situasjon. Men vi kan alle av Gud bli ført ut i oplevelser hvor det aller kjæreste tas fra oss, og som vi synes: på en rent absurd og unødvendig måte. Så spørres det om vi ikke gjør oprør mot Gud, om vi ikke nekter ham lydighet. Tro er og blir underkastelse. Uten lydighet kan vi hverken leve hverdagens kristenliv eller få velsignelse i de store livsprøvens tider.

Derfor er kristendommens hjertepunkt den tredje bønn i Fadervår. Den som ikke kan si Din vilje skje, er ikke kristen. Uten den bønn er all bønn magi, all tro en blott beregning. Men det vil jo igjen si at lydigheten er det centrale. Her faller der fra centrum lys også ut til periferien, ut til de små dagligdagse ting, til «eksersisen.»

Får jeg lov til å slutte med en liten oplevelse, som for mig i sin tid betydde en ny innførelse i disse sannheter. Det var da jeg i 1915 forsøkte å lære soldaters kristenoplevelser å kjenne. Jeg fikk da også lese nogen brever fra en ung Berliner, en student på 20 år, sønn av en professor, usedvanlig begavet som musiker, og nettop forlovet da han august 1914 gikk som frivillig til fronten. Hans brever var rettet til en tante, som hadde betydd så meget for ham, også i det kristelige, og med hvem han delte sitt fortrolige Gudsforhold.

Det som nu var det chockende i hans brev, var den krise han straks derute kom inn i overfor Fadervårs tredje bønn. «Jeg *kan* ikke be Fadervår», skriver han. «Jeg stopper straks op ved Skje din vilje. For tenk om det nu var Guds vilje at jeg ikke skulde komme hjem, at jeg skal skilles for alltid fra min fiolin, at Maries og mitt liv skal dø før det er begynt — jeg *kan* ikke.» Det kom som krampe over ham. Gang på gang i brevene vender han tilbake til det. Den blotte tanke på Gud bringer ham inn i denne tilstand av angst og motstand. Han prøver allikevel om kvelden på sitt Fadervår. Han banker likesom på ståldøren. Men jages tilbake.

Karakteristisk at han slik ikke gav op. At han forblev lydig mot gudsdyrkelsen selv da han spontant hadde uvilje mot Gud.

Det samme fortelles om en periode i Skrefsruds liv. Han fortsatte å gå til kirken, enda han ingen lyst hadde på det. Hvor meget betyr en slik lydighet for den kommende frigjørelse og utfoldelse?

Men tilbake til Berlinerstudenten. Jeg fulgte hans brev ut gjennem de følgende måneder. Ikke hver gang, men svært ofte, kom der små utrop om hvor vondt det var for ham. «Skje din vilje» blev som det for ham ferdiglagede kors, og han innbødes til å bestige det. Han gikk hver gang bedrøvet bort. Men han *ophørte ikke å være lydig i det små, selv da han ikke maktet lydigheten i det største.*

Og så kom det, en dag i november. Jublende skriver han: «Igår da jeg mismodig og uvillig igjen begynte på mitt alltid mislykkede Fadervår, da brøt det igjennem. Jeg kunde si: Din vilje skje. For det var jo *Guds* vilje. Ham som jeg stoler på, ham som jeg elsker, ham som er min Fader. Det var jo *min* Guds vilje der var tale om, og hvilken vilje kan være bedre for mig enn hans? Skal jeg dø, så er det efter hans kjærlighets vilje.»

Den tredje bønn var blitt hans trosbekjennelse, hans seirende jubelord.

To dager efter dette brev var nådd frem, kom den 14. november telegrammet at han var falt.

For oss synes det som ett Abrahams offer, likeså veldig stridende mot hvad *vi* synes måtte være det retteste og beste.

Men høit over vår skuffelse, kanskje over vår bitterhet, lyser den unge students lydighet og inneholder forjettelsen om livets krone.

MODERNE DANSK KRITIK

Af Hakon Stangerup.

Der skrives mange kritiske bøger i Danmark for tiden, og ikke sjældent hører man folk undre sig, ja endog forarges over denne kendsgjerning. Der kunde maaske ogsaa være grund til nogen forundring over den stadig voksende kritiske litteratur, hvis man udelukkende betragter den som et litteraturhistorisk-videnskabeligt fænomen, men denne forundring vil forsvinde, naar man ved en undersøgelse av den moderne kritiks bøger opdager, at der i disse ligger nok saa meget af personlige anskuelser som af redegørelse for andres, nok saa inderligt et eget sind som indtrykket fra et andet.

Den moderne kritik i Danmark er nemlig ikke objektiv og ikke videnskabelig. Den er først og fremmest stærkt subjektiv og derigennem mere betinget af egne antipatier og sympatier end af videnskabelig respekt for stoffet. Interessen i denne kritiks bøger ligger ikke — eller kan kun sekundært ligge paa de facta, der meddeles om de kritiserede forfattere; det maa være *behandlingsmaaden* mere end behandlingen, *kritikeren selv* mere end den behandlede digter man maa koncentrere sig om, hvis man vil have den fulde forstaaelse og det fulde udbytte af en række bøger, der sammenlagt ikke danner nogen ubetydelig del af de sidste aars litteratur.

Det er denne fremgangsmaade nærværende artikel vil følge i sin analyse af de to kritikere: *Henning Kehler* og *Jørgen Bukdahl.*

Den ældste af disse to: *Henning Kehler* er tillige den, der tydeligst har formuleret den hele moderne kritiks program; han er paa en maade en foregangsmand for en ny retning i dansk litteraturkritik (om end ikke uafhængig af *Georg Brandes* og *Vilh. Andersens* principper for litteraturbehandling) og ialtfald har han betydet meget baade for Jørgen Bukdahl og for Danmarks to yngste kritikere: Kjeld Elfelt og Peder

Hesselaa. Da han for nogle aar siden blev indviklet i en polemik med Johs. V. Jensen om forholdet mellem digter og kritiker skrev han en opsats om kritikens væsen, der i sin helhed er det klareste og tydeligste udtryk for, hvad denne nye, danske kritik er:

«Kritik er ikke filologi, psykologi eller sammenlignende literaturhistorie, ikke verslære, stillære, poetik og filosofisk æstetik — altsammen hjælpediscipliner, som det er nyttigt for en kritiker at have indsigt i paa samme maade som det heller ikke skader, hvis en digter kan bogstavere. Men det er ikke viden, som gør en mand til kritiker, ligesaalidt som nogen bliver digter paa sin ortografi. — Kritik er ikke videnskab. Kritik er en kunst, en udtryksform, en genre. Kritiken lægger sit væsen for dagen ikke blot gennem sit materiale, men ogsaa og med større sandhed gennem sit sind. Det er jo ret betydningsløst om oplevelsen kommer til en kunstner, en digter, en kritiker direkte fra «livet» som man vulgært vil sige eller indirekte fra bøgerne .... Fælles for digtningen og kritiken er det dog, at oplevelsen foregaar i en personlighed, og det bliver altid til syvende og sidst af denne personligheds kvalitet og egenskaber, medfødte og erhvervede, at resultatet afhænger. Der er altsaa principielt kun et rent ydre forhold, som (og endda kun delvist) skiller digtning og kritik. Fælles for begge disse udrtyksformer, som den menneskelige aand benytter sig af er altsaa personlighedens oplevelse, bragt i kunstnerisk form: det bedste i *manden* overført i *stilen*, dette ord taget i videste betydning».

Omkring dette meget tydelige porgram samler den unge kritik sig; dens bestræbelser gaar i retning af at opfylde det — mere eller mindre bevidst — men ingen af dens mænd har dog bevist sandheden i definitionen og livskraften i programmet saa klart som Kehler selv. Hele hans kunstneriske og menneskelige udvikling betegner en opfyldelse af de krav, han har stillet til den ægte kritiker, i det ovenstaaende citat.

Hans første bog var en rejsebog: «*Russiske Kroniker*» (1920) en bedaarende velskreven og levende bog, et glimrende billede af det kaotiske og forvirrende Rusland, en række rejseindtryk holdt sammen af en gennemgaaende rytme af livsjubel, optimisme og dionysisk fryd. Overalt finder forfatte-

ren paa sin rejse gennem det store Rusland smaa og store ting, der bestyrker ham i hans tro paa livets herlighed og tilstrækkelighed i dagen og øjeblikket: solskinnet paa stepperne, den store stilhed i sommernatten under «stjernernes evige internationale» — —

Denne livsjubel og dionysiske materialisme gjorde Henning Kehler til fører for et helt kuld af unge digtere, der besad den samme lyse tro (Bønnelycke, Seedorff, Nygaard o. s. v.) og i «Politiken»s kronik og litteraturside grundlagde han sit rige. Her vejledede han sine samtidige blandt digterne ved en aviskritik saa elegant og sikker, som man sjeldent har set mage til i Danmark. Her formulerede han sine meninger og anskuelser, men ikke blot som i rejsebogen i stilens rytme, nu ogsaa direkte i stilens retning: i angreb og forsvar. Ungradikaler var han af politisk overbevisning i disse aar, hvorfra en kritisk samling foreligger: «*Kronik og Kritik*» (1922) af livsanskuelse var han materialist, antireligiøs og dionysisk i sin jubel over livets tilstrækkelighed i øjeblikket.

Men saa lidt som den generation, hvis fører han var, skulde han forblive i ligevægt i denne livsanskuelse; han blev som de andre unge kastet ud i sjælelig uro og kom derigennem til en revision af sit tidligere livssyn, som mere og mere tvang ham over paa den modsatte fløj: konservatisme afløser radikalismen hos ham og religiøsitet, kristendom, materialismen. I hans anden kritiske bog «*Kampen for Livsanskuelse*» (1925) der indeholder et udvalg af hans kroniker og afhandlinger fra «Politiken» i disse hans kriseaar, kan man følge linien, der stadig tydeligere fører bort fra hans første overbevisning og hans blads politiske anskuelse. Der findes imellem ting, som er saa tydelige og aabenhjertige i deres religiøse følelse, at man forundres over, at de har kunnet staa i «Politikken». Til sidst gjorde Kehler selv ende paa den lidt ejendommelige situation og bekendte ren kulør i den store undsigelsesartikel «Kampen for Livsanskuelse»: «Jeg er naaet til den overbevisning, den tro, at i kristendommen er den autoritet givet som dybest garanterer den enkeltes frihed — uden hvilken der ingen kultur er — og i den kristne kirke og menighed er den tradition opbevaret, som betinger det aandelige fremskridt ogsaa for hele samfundet».

Der er faa skribenter i Danmark, der er blevet angrebet saa perfidt og saa ondskabsfuldt af radikale aviser landet over som Henning Kehler paa grund af denne skriften overbevisning. Og der er dog faa, der har fulgt en saa konsekvent linie i deres udvikling som han. Han definerede ved begyndelsen af sin litterære løbebane kritikeren, som den der nedlagde det bedste af sig selv i sin stil, og da han opdagede, at dette bedste for ham ikke var radikalisme og materialisme, var det fuldt ud logisk, at han kastede disse begreber over bord og fandt sig mere værdifulde. Netop derigjennem viste han sig som den ægte kritiker, at han satte sine personlige synspunkter over stoffet, der skulde behandles. En videnskabsmand kunde godt have været buddhist og dog skrevet sagligt og objektivt om bøger i «Politiken», men Henning Kehler for hvem personligheden og jeg'et var det vigtigste kunde med god grund ikke gøre det og han sagde det klart og mandigt.

Henning Kehlers sidste bog: «*Overmennesker og andre*» (1929) er for saa vidt hans bedste, som den er den mest sammenhængende, den, der hviler mest i sig selv, og den, der ved den indre sikkerhed hos skribenten kan samle den største energi i meningernes understregelse og stilistiske fremførelse. Det er forøvrigt en voldsom bog, nogle vil maaske sige: en ond bog. Henning Kehler har i aarene siden sin frontforandring især rendyrket sine polemiske anlæg: de værdier, der er ham hellige, forsvarer han ikke direkte, men næsten udelukkende ved at angribe deres modbegreber. Og han er en mand, der slaar haardt.

Man kan føle sig mere eller mindre enig med ham i hans angreb, men ikke med grund underkende den kraft, de er ført med, og den elegante stil, de er ført i. Det er stadig paa «personlighedens oplevelse» Kehler bygger, selv om personligheden har faaet et nyt indhold og nye oplevelser, og hans kritik dermed en stadig i videste betydning af ordet: ny stil.

Hos Henning Kehler var det ikke svært at finde det subjektive; det laa meget tæt ved overfladen og afdækkedes undertiden bevidst. Sværere er det at finde frem til det personsonlige i *Jørgen Bukdahls* kritiske bøger, da dette personlige er skjult bag et omfattende litterært program, hvis hovedpunkter er bekæmpelse af naturalisme og anti-religiøsitet.

Jørgen Bukdahl vil påvise, at den skandinaviske litteratur omkring 1890 fuldstændig svigtede Brandes og hans livsværk: Indførelsen av naturalismen og bekempelsen af kristendommen. I stedet for disse 70ernes hovedstrømninger, viste der sig nu et omslag mod *det nationale;* digterne søgte indad mod folket og landet; problemerne, som Brandes krævede skulde sættes under debat, interesserede ikke mere, det var nu udelukkende psykologien og milieuskildringen der optog digterne og gjorde deres bøger til fuldgyldige udtryk for det nationaltsæregne i folke-sindet og landet. Saaledes har det været i dansk litteratur (Johs. V. Jensen, Aakjær, Skjoldborg, Søjberg o. s. v.) og tydeligere endnu i norsk. Det er Bukdahls mening at vise denne Brandesianismens fallit i nordisk aandsliv i et større værk, der ikke uden praktisk sans for det effektfulde og det tillokkende ved kontrastvirkningen kaldes: «*Hovedstrømninger* i *skandinavisk* litteratur 1890—1925» og hvoraf de to første bind af en planlagt række paa seks foreligger med bøgerne: «*Norsk national Kunst*» (1924) og «*Det skjulte Norge*» (1926). I den første af disse bøger vises den nationale strømning i norsk aandsliv navnlig som den fandt udtryk hos Hans E. Kinck og Arne Garborg, i den anden *den religiøse interesse* som den især hos Sigrid Undset giver sig tydeligt til kende, men forøvrigt mærkbar hos hele den generation, der oplevede og gennemlevede verdenskrigen.

Konklusionen man kan uddrage af disse to store kritiske bøger bliver da, at *retningen indad* mod det nationale og det religiøse er den sejrende i nutidens skandinaviske litteratur — og da bøgerne kun har værdi som *ægte* udtryk for deres folk og deres tid — altsaa ogsaa den sejrende hos nutidens mennesker.

Dette skarpt opstillede og skarpt formulerede synspunkt falder netop gennem sin skarphed først i øjnene (den rent litteraturhistoriske interesse ses der naturnødvendigt i denne artikels sammenhæng bort fra); men bag dette højttalende program gemmer der sig en personlig livsanskuelse som navnlig træder tydeligt frem, naar man betragter de to kritiske bøger som led i hele forfatterskabet og kommer til dem fra Jørgen Bukdahls første bog: «*Den gamle By's Drøm*» (1921). Denne lille debut-bog viste et fortvivlet desillusioneret sind, der skræmt

af verdenskrigens rædsler flygtede tilbage til sin barndomsby Ribe og søgte at dulme sin uro i et drømmeri om den gamle by og dens mennesker. Og netop blandt disse gamle byfæller fandtes der to som viste Bukdahl vejen ud af krisen: A. S. Vedel og Brorson. Disse to som begge havde været udsat for lige saa tunge kriser, som den, der ramte ungdommen gennem verdenskrigens ødelæggelse af dens tro paa individualisme, humanisme o. s. v., disse to redede sig ud af uroen og fandt ligevægt og harmoni igen i troen paa det nationale og det religiøse. Bukdahl følger denne vej, men gør samtidig sin kamp for personlig livsanskuelse til en kamp for nye litterære strømninger, eller rettere: mod forældede: naturalismen og antireligiøsiteten.

Saa stor en rolle spiller det subjektive hos denne kritiker: det er den inderste spire og hele drivkraften i et kritisk værk, som hvad man end vil mene om det, ialtfald er det størst anlagte og dristigt udkastede siden det værk, det søger at danne pendant til: Brandes «Hovedstrømninger».

Hakon Stangerup.

DEN NYNORSKE SALMEDIKTINGI

Foredrag på generalforsamling i «Den norske kirkes presteforening», Oslo 1929.

Av lærarskulestyrer HÅKON WERGELAND.

1.

Kvart folk hev si gudgjevne skaldeharpe, der natur, folkelynde og soga hev spunne sine sterke strenger saman til eit sermerkt songmæle.

Når livsens storhende i sorg eller glede bryt inn yver folket, då brusar det yver strengene i folkeharpa og stig i song og kvad og tonar høgt yver kvardagen. Då fagnast heile folket eller sit i kvide saman.

Men inkje botnar so djupt i sjelegrunnen som gudslivet, og ingen ting maktar som det å stilla strengene til samsong. Når Den heilage anden gjeng som eit fløymande vårver yver folket, då hender det som den nynorske salmeskalden Blix syng um i den vene vårsalmen sin:

«då ljosnar det i landet
frå fjell og ned til fjord,
då losnar tungebandet
då kved Guds folk i kor».

Alt i den katolske tidi sprang det fram herlege religiøse kvæde på folkemålet her i landet. «Harmsol», «Solarljod» og «Liknarbraut» ber kvar fram sin sterke tone frå gudslivet, tonen um bot og skrifte, um det ævelege livsålvåret attum jordelivet, um nådevegen frå Kristi kross. Dei samla seg alle desse tonane i det storlagde Mariakvædet, «Lilja».[1])

Men so kjem den lange vettertid då songfuglane for det meste tagna i folket vårt. Fyrst etter det religiøse livet med velde braut fram i Hauge- og Grundtvigrørsla, fær me den fyrste store salmeskalden vår, Landstad.

---

[1]) Sjå *«Norrone Kristenkvæde»*, (Det norske Samlaget, Oslo).

Hjå han kjem det sermerkte, stillfarande norske songmælet fram. Men han freista og å finna ei folkeleg målform for salmesongen. Han skriv um det:

«Har ikke dansken hersket uberettiget i huset og bør ikke husets herre som lenge har været «utlægr» og boet i barkøyter lengst nord i fjeldene, men som endnu er i live, ja karsk og sterk, sættes ind igjen i sin rettighet, når man bliver sig bevidst hvilken uret man har tilføiet ham. («Om Salmebogen», s. 114—115).

«Vi burde skamme os over at være kræsnere end vår Herre selv som har givet hvert folk sit sprog. Han forstyrres og stødes sandelig ikke ved et norsk ord ligesålidt som ved en vadmelskufte i sitt hellige hus. Det er just hans ønske at høre sit navns bekjendelse på alle tungemål» (s. 111).

Me veit det hjelpte lite kva den djerve stridsmannen for folkemålet heldt fram. Han laut taka salmebok-utkastet sitt att. Han laut skura og fila på det so lenge til det heimlege og norske hadde kome burt. Fyrst då når det var dansk nok, vart det godkjent i 1869 — 8 år etter det kom ut.

Men same året kom det ut eit lite anonymt hefte på 13 salmar, skrive på nynorsk. Det var dei fyrste «Blix-salmar».

«Mi meining med å gjeva salmane ut på landsmål var den at eg vilde prøva leggja salmane og Guds ord i det heile rett nær inn til hjarta på dei mange av vårt folk, som talar eit målføre som er langt meir nærskyldt med landsmålet enn med bokmålet; eg vilde at ogso me skulde prøva lovsyngja Krist på vår tunga», segjer professor Blix i sin tale på Blixfesten i 1901.

Då det fyrste vesle heftet kom ut, hagla det med spott og lått og løgje yver eit so gale tiltak, fortel Blix. Men han fekk og sterke uppmodingar å halda fram, ikkje minst frå gamle Landstad. So kom då hefte etter hefte av «Blix-salmar». Dei gjekk sin sigersgang yver landet gjenom eit uføre av hæding, fordom og motvilje. I dag stend dei i alle salmebøker. Kva var det då som sermerkte den nye salmediktingi?

2.

Det var ikkje lett å lyfta salmetonen i den tidi Blix steig fram. «Fritenkjar»-trui velta seg som eit uver inn yver ung-

domen vår, og truga med å riva sund det heilage Gudsordet og bryta ned alle kristvigde altar og kyrkjetorn. Ei tid som Blix hev teikna i desse versi i ein av salmane sine:

«No er din åker arm og tunn,
det er so låkt eit lende.
No brydder på din kyrkjegrunn
det fræ din fiend sende.
Men sædet som du heve sått,
det gror so smått.
Å, Gud kor vondt eit vende».

Det var i denne tunge og jordvende tidi Blix sende salmane sine ut som ei veldig maning til å halda fast ved Gudsordet:

«Det folk som frægt vil vera,
og vinna lukka lang,
det høgt Guds ord må bera
som ljoset på sin gang.
So høyr Guds ord med age,
å land, høyr Herrens ord.
So fagert som ein hage
du lysa kann i nord».

Ikkje minst vende han seg til dei unge. Han skreiv åt dei den fagre ungdomssalmen sin, der me hev den fine skildringi av ungdomslivet:

«Å, tenk på Gud i ungdomsår,
når voni lyser ven og klår
som vår i ljose lundar.
Når hjarteliv som blomen sprett
og seg for ljoset opnar lett
og etter kjærleik stundar».

Blix kjende so vel den sterke freistingi i denne tidi til å lata jordi med all sin gaman og alle sine gjestebods-bord fanga hugen. Di syng han:

«Av berre det braud som gror på jord
kann menneskja ikkje liva,
det levande braud er Herrens ord
som livet i Gud kann giva.
Som manna det fell i hungrig hug
so hjarta av lyst må biva.

Var heile Guds jord eit åkerland,
ein hage kvar haug og sletta,
um korn kunde gro som havsens sand
og frukter på fjelltind spretta,
um steinen i øydemark vart braud,
det ei kunde hjarta metta.

Det ord som gjeng ut av Herrens munn,
det heitaste hunger svalar.
Det gjerer so godt i hjartegrunn
og kveikjer som dogg i dalar.
Det vekkjer dei daude upp til liv
når Gud yver gravom talar.»

Heimatt til Bibelen og til samlingi um Gudsordet i gudstenesta — der hev Blix sine livskjeldor. Storparten av salmane hans er inspirerte av dei heilage sogehendingane i evangeliet. Det var fyrst og fremst dei han vilde leggja nær inn til folkehjarta — ikkje sine eigne skiftande stemningar. Han hev i so måte det same objektive skaldelaget som Luther, Kingo, Petter Dass og Nordahl-Brun.

Det er yver salmane hans ein tirande klårleik som under blå himmel. Ordval og tankeføringi er so endefram og einfeld at kvar og ein kann fylgja med av det jamne arbeidande folket som Blix var so glad i og som han helst syng for. Ein går det best når ein tek ein dansk salme og jamfører vers for vers med Blix si umsetjing til nynorsk, t. d. gamle Landstad 236 og 153 med Blix: nr. 674 og 648.

Men attåt klårleiken kjem eit anna endå meir sermekt drag: det stillfarande, jamne og logne, dette sterke grunndraget i det norske huglyndet. Det triv ikkje til dei store ord, byks ikkje upp med store fakter, fer smålåte fram og let ikkje kjenslone draga av stad med seg. Landstad segjer det råkande godt, når han liknar norskt huglynde med dei djupe, stille, blanke fjellvatni, der fiskane leikar og himmelstjernone speglar seg av.

Blix er den fyrste som løyser dette norske huglyndet ut i salmekvæde og skapar den sermerkte norske salmetonen. Høyr kor stillfarande han byrjar ein av dei finaste salmane sine:

«Med Jesus vil eg fara
på livsens ferd i lag.
Gud lat den samferd vara
alt til min døyand' dag.

Soleis er det i heile salmediktingi hans. Under dei logne, einfelde ordi gøymer dei djupe hjartevarme kjenslone seg. Det ligg ei klassisk einkel, høglagd ro yver mange av dei, t. d. salmen:

«I Jesu namn
me stemna fram
til himmelhamn.»

Sume av evangeliesalmane hans er heller turre umskrivingar av evangeli-tekstar, soleis som me og finn det hjå Landstad og endå meir hjå Brorson og Kingo. Men jamt yver ligg det ein religiøs varme og eit hugtakande einfelde jamvel yver læresalmane hans, umfram det at form og innhald sveiper seg so meisterleg um einannan. Tak t. d. læresalmen:

«Jesus du er den himmelveg
som til Gud Fader oss leider».

Eller hyrdingsalmen der me finn desse tvo målande versi:

«Og når eit lamb er veikt og sjukt,
han ber det heim på armen.
Han lyfter det so mildt og mjukt
og legg det lint til barmen.

Min hyrding god! du fann og meg
so arm og ille huga,
som vesle lamb på utrygg veg
av varg og villdyr truga.»

Men stundom kjem det i det logne songmælet hans eit malmtungt velde, eit høgsving som få salmeskaldar hev nått up til. Soleis i Helgetorsdagssalmen:

«Heil deg i ditt velde,
drott som dauden felde,
ormen slo i hel!
Vonde ånder gråta,
Alle himlar låta
høgt av lovsong sæl.

Lov og ros
for liv og ljos
fylgje deg på himmelferdi
frå den frelste verdi!

Eller i den mektige påskehymnen:

«Trøyst i vår trong
som ein sumar med song
ut frå din gravstad lat lysa!
ævelivs von
gjenom trengsla og tjon
lat dine truande hysa!
So me alt her uti daudens land
smaka den sæla du til oss vann.

Ljos yver grav, fall som solskin på hav
når me frå verdi skal fara.
Lys oss i land til den livsæle strand
fram til det liv som skal vara,
so me ved ljoset frå påskedag
sæle kann leva i englelag.»

Endå eit drag må eg nemna som gjer Blixsalmane so kjære: dei speglar av Noregs natur, folkesed og soga meir enn nokor salmedikting fyrr han. Tenk berre på den fagre norske vårsalmen hans: «No livnar det i lundar, no lauvast det i lid» — med den fine yverføringi til pinsevåren i kyrkja og utsynet til den ævelege våren deruppe.

Eller den festlege jolesalmen hans med bilete frå det vettermyrke landet her nord:

«No koma Guds englar med helsing i sky» — eit verdigt sidestykke til Landstads hymne: «Fra fjord og fjære». Og kor hev ikkje Blix teke sjølve landet og soga vår inn i sin herlege fedrelandssalme, det mektigaste religiøse kvædet som Noreg til no hev fenge, og det beste vitnemål um kor inderleg sambunde det folkelege og det kristelege var hjå Blix. I det stykket tek han arven upp etter Landstad og fører han vidare. Det ser me og i hans 17de mai-kvæde og Olsok-salmen. For fyrste gong sidan gamletidi ser me kristendom og norskdom ganga hand i hand.

«No skin i landet nytt det ljos
som rann med Olav konge.
Kristkyrkja stend i Nidaros
nyreist frå tider tronge».

*

Eg hev stansa so lenge ved det formelle i Blix-salmane — etter di sersvipen ter seg klårast der. Med fedrelandssalmane hans hev me kome yver til innhaldet.

Der finn me att dei same sterke grunntonane som ber all salmedikting av di det er grunntonane i sjølve kristenlivet.

Blix hev funne kløkkjande ord for utrygg-kjensla i jordlivet. Sjå salmen hans:

«Dauden gjenom verdi gjeng
og vil rydja liv or lande».

Jamvel for ein kristen er livet fyllt av liding og fåre:

«Den veg til livet er so trong,
der sjeldan rosor anga;
men klungrar veksa mang ein gong
og fast ved foten hanga.
Det sting og brenn
og blodet renn,
so tidt eg sår og maktlaus stend
og kvider for å ganga».

Tyngste naud og våde er når syndi tyngjer og stengjer alle vegar, og Gud er burte:

«Ein saknad sår og heve røynt:
min Gud sitt andlet heve løynt,
eg einsam gjeng i villa.»
— — — — — — — — — —
Du stend i myrke skuggar duld,
for millom oss mi synd og skuld
som tette sky seg sankar».

Men so kjem og den andre grunntonen sterk og jublande fram: Kva Gud og Kristus er for syndaren her nede, midt i sorgi, i lidingi, i dødsveldet:

«Syrgjande — men alltid sæle
er me som på Jesu tru,
høyrer me hans milde mæle
stilnar sut og gråt og gru».

Eller i den mektige evangelisalmen hans:

«Ein båt i stormen duva,
men Jesus var um bord».

Når Blix syng um kva Kristus er for oss, då er det eit bilete som kjem att og kjem att hjå denne nordlandsguten, som var so velrøynd med det vetterlange myrkret og kulden: biletet um Krist som soli og ljoset vert honom kjærare enn alle andre. Di syng han:

«So fekk eg syn på Jesus Krist,
so fann eg det eg hadde mist
og i mi natt det dagna.
No er mitt liv som solklår dag,
no ser eg Herrens andletsdrag
med nåde, fred og fagnad,
og all mi sorg er tagna».

Fagrast kjem kann henda biletet fram i dei herlege morgon- og kveldsalmane hans — reine perlor av poesi og einfeld barnetru.

Frå jordlivet med si liding og gru, frå gleda i Krist og ljoset yver vegane her nede ser Blix framyver.

Han liksom Landstad kjende seg som ferdamann i framande land og lengta heim:

«Min heimstad i det høge er,
til himmels stend mi lengsla».

En annen stad syng han:

«So fer eg på jord som ein framand mann
og trutt på mi heimferd ventar
til ein gong du ut or Egyptarland
til Kanaan heim meg hentar.

Det er ingen sjukvoren lengt. Frå himmelvoni lyser det frimod og glede ned yver striden her:

«I Jesus eg liva vil og døy
med honom eg lid og strider.
Og må eg so visna her som høy,
han skaper då nygrors tider.
Då livet so vent av grav skal gro
som vårgull og lauv i lider.

So slumrar eg inn i blidan blund,
der skal ingen trong meg tyngja.
So vaknar eg upp den morgonstund
når Anden meg upp vil yngja.
So leva eg skal i Kristi ljos.
Hans lov i all æva syngja».

Der i det mektige kor deruppe gjekk skalden inn i 1902. Men hernede skapte han med sine kvæde det nynorske salme- og kyrkjemålet og gav oss ein salmeskatt som vil leva etter han til seinste tider. Han var ein nybrotsmann og plogdragar. I faret etter han hev den nynorske salmediktingi fenge so fager ein gror. Me skal taka ei yversyn yver den med.

3.

Det sterke religiøse liv som ved hundreårsskiftet vakna kring i bygdene våre, fekk si utløysing i salmar og songar på folkemålet. I 1904 kom 100 salmar av Mathias Skard og 56 salmar av Barstad. I 1905 kom «Salmar og song» av Hovden. Året etter gav Støylen ut «Songbok for sundagsskule og uppbyggjingsmøte». I 1914 kom nye salmesamlingar av Barstad og Hovden. Året 1920 vart retteleg eit nynorsk salmeår. Hovden gav då på nytt ut sine salmar og hadde auka dei til 196 nr. Støylen kom med ei salmesamling på 315 nr. og Matias Orheims «Salmar og songar» kom ut i 10de upplag med 93 nr. I 1921 låg det fyre eit tilfang med 1200 nynorske salmar og songar. Det beste av denne uvanleg rike salmegroren hev kome med i «Nynorsk Salmebok», som kom ut i 1925 og vart godkjend til kyrkjebruk tvo år etter.

*

Me finn att i denne nynorske salmediktingi etter Blix det same stillfarande og einfelde laget i ordval og bilete som høver so godt med norskt huglynde, den rike kjenslebottnen innunder den jamne ordleidingi.

«Når einsam i verdi du trengsel må lida
og hjarta lyt lengta i saknad og kvida,
og ingen i verdi kann sorgi di svala —
då er det vel sælt med vår Herre å tala».

For Herren han kjenner di sorg og di møda,
kvart sår i di sjel han med miskunn vil grøda.
Og han kann all verken i hjarta ditt lindra,
so tårefyldt auga av gleda skal tindra»,

syng Støylen.

Og sameleis som hjå Blix stig Noreg fram med natur og folkeliv. Kven skimtar ikkje landet med isjøklar og vettermyrkret attum eit vers av Hovden som dette:

«Som havstraumen varm imot isheimen bryt,
din kjærleik, min Frelsar, til livet vårt flyt,
so vinteren rømer,
og hjarto dei blømer
og opnar sin bekar mot sol og mot vår
og tirlar som lerka mot himmelen klår».

Og høyr Hovdens herlege hymne til fedrelandet:

«Fagert er landet du oss gav,
Herre vår Gud og vår Fader,
Fagert det stig or blåe hav,
soli ho sprett og ho glader,
signar vårt land i nord og sud,
soleis di åsyn lyser, Gud
yver vårt Noreg i nåde».

Likjest vårt folk i mager jord
skjelvande blomen på bøen,
stend utan livd i vind frå nord
tett innmed kanten av snøen.
Herre, du ser med miskunn ned.
Folket vårt giv du livd og fred,
er oss so kjærleg ein Fader».

Eller Barstads fine song um Gud i norsk natur — ein heller ukjend tone i den pietistiske kristendomen som helst ser jammerdalen:

«Eg ser deg Gud i kvar den blom som tirer
i fagre fargar millom stein og strå,
som alle upp mot sol og himmel stirer
med bjarte smil som barneaugo små.

Eg ser deg Gud i kvar den bekk som skumar
i kvite fossar millom knaus og koll
og klær i brudeskaut den unge sumar
og syng sitt liv utyver vang og voll».

Og soleis ser han seg um i norsk natur som eit barn i heimen sin og endar med dette verset:

«Eg ser deg Gud, og i mitt auga skjelver
ei gledetåra for du hev oss kjær,
og yver oss so fager himmel kvelver
og gav til heim oss slik ei fager verd».

Eller når kom *havet* og norskt sjømannsliv meir levande fram i salmesong enn i denne salmen av Støylen:

«Gud signe vårt folk, der det siglar og ror
og blåmyri pløgjer i sud og i nord,
di hand må deim vara
som ute skal fara.
dei strever og balar på skip og i båt.
Gud vere i stormen og stilla attåt!

Når bårone bryt yver holmar og skjer
og stormen og straumen mot fallgarden ber,
du båten må venda
og berging deim senda,
so leidi dei finn millom fluer og fall
og inn gjenom skjergarden kjem dit dei skal!»

*

Den nynorske salmediktingi tek oss ved hjarterøtene, av di land og folk hev spunne seg inn i dei båe.

Men det er andre krav til salmedikting enn berre det nasjonalt folkelege. Me hev det poetiske og det religiøse kravet.

Lat oss taka det poetiske kravet fyrst. Folk er mykje usamde um kva som er poesi. Det *ein* tykkjer er fint, er daudt og dåmlaust for ein annan. Det heng mykje i hop med dei

psykologiske lovene som gjeng under namnet: *assosiasjon.* Ein salme kann setja hjartestrengene i sving i kraft av barneminne som er knytte ihop med salmen — eller sterke kjensletunge livsrøynslor som salmen er vove i hop med. Av denne grunn er det ikkje alltid so lett for nye eller umvølte salmar å vinna fram. Det gjeng tidt etter ordi: «Ingen som hev drukke gamal vin, vil ha den nye, for han segjer den gamle er betre».

Men so langt mitt skyn rekk, tykkjer eg dei nynorske salmane hev ein rikdom av poetisk venleik yver seg.

Dei er skrivne i ei tid som set strengare krav til rim og rytme. Jamført med dei eldre salmane frå dansketidi er dei formelt meir heilrende. Og dei er mykje meir stemningsborne, jamvel når det gjeld læresalmar enn dei gamle. (Jamfør t. d. høgmessesalmane på sundag Septuagesima og Seksagesima i gamle Landstad med læresalmane av Hovden på same sundagane i Nynorsk Salmebok). Men jamt yver er dei nynorske salmane ikkje *læredikt.* Dei er kjensleboren religiøs poesi. Sume av dei er reine perlor av poesi. Eg tek i fleng nokre døme:

«Sjå barnetrui gjeng i trygd
av frelsarfamnen yverskygd
på rike solskinsvangar,
der djupe gledestraumar flyt,
der livsens-treet blomar skyt
og Edens rosor angar.

Der tvilen tumlar um og dett
stig barnetrui fri og lett
høgt yver fall og fåre,
so trygg og glad or all sin trong
som lerka med sin morgonsong
upp mot den høgste klåre».

(Hovden).

Eller:

«I himmelen der er det alltid helg
og song gjenom lufti ljomar,
og der andar vinden so rein og fjelg
og marki stend full av blomar».

(Støylen).

Eller:

«Kvi skjelv kvart lauvsblad i den stille natt,
kvi dryp det blod på blomane i hagen,
kvi er det auga so av redsla fyllt
som elles lyser varmt som sol um dagen».
(Ragna Rytter).

Eller tak Hovdens umsetjing av den veldige salmen frå midalderen: «Dies irae, dies illa».

«Vreidens store dag skal renna
og til oska verdi brenna
som Guds ord oss grant let kjenna» —

tak og jamfør den med andre danske og norske umsetjingar — og det vil ikkje vera mykjen tvil um kor den største poetiske kraft og venleik ligg.

*

Det religiøse kravet er det viktigaste. Det nyttar lite um ei salmedikting er aldri so nasjonal og poetisk, når ho religiøst set ikkje held mål.

Eg hev alt nemnt at den nynorske salmediktingi etter Blix mest ikkje er læresalmar, men stemningsdikt. Dei let bøne- og lovsongstonen koma mykje sterkare fram, og fær dermed mykje større religiøs kraft og varme yver seg, større evne til å uppbyggja enn dei gamle læresalmane åtte.

«Å, Herre min Gud, eg må sanna for deg
som ser mine løyndaste tankar,
at synder og mein er so mange i meg
som sanden i havet seg sankar.
Gud hjelpe meg fatige syndar»,

byrjar Støylens djupe skriftemålssalme, der siste lina kjem att i kvart vers som i dei gamle folkevisone:

«Å, Jesus, ditt blod som på Golgata rann,
det er meg ei lækjedoms kjelda.
Den striden du stridde, den siger du vann
for syndene mine lat gjelda!
Gud hjelpe meg fatige syndar».

Me møter i den nynorske salmediktingi etter Blix dei same sterke religiøse grunntonane som hjå Landstad og Blix: molltonen, angers- og botsstemningi, og lovsongen for frelsa i Krist, for syndstilgjeving, for barnekår, for samfundet med Gud — og so den store ævelivsvoni yver gravene.

«So lenge eg på jord skal anda
og eiga song og ljod i munn,
eg under krossen din vil standa
og lova deg til siste stund.
Og høgt ein gong i himmelskrud
eg syng: min Herre og min Gud»,

kved Hovden. Og tek ein for seg salmane hans, so møter ein straks denne djupe takksame tonen:

«Ja, Jesus Kristus, Frelsar god,
vår takk skal evig tona
til deg som stod i strid og blod
for syndi vår å sona.
Um takk var kvart vårt andedrag
og lov og pris kvart hjarteslag,
fulltakka vart du aldri».

Ein av dei gjævaste salmar me hev, både religiøst og poetisk, er Hovdens salme um Kristi rettferd og nåde:

«Di rettferd er min bunad,
mitt ljose sjelelin,
min hovudkrans og kruna,
min skatt, mitt perleskrin.
Du gav meg alt av nåde
til vern mot domens våde,
du dyre Frelsar min!»

Eg kunde nemna den hjartetakande bønesalmen av *Skard:*

«Å, Jesus gode Frelsarmann
som hjelpa vil og kjelpa kann
og enda hjartekvida».

Eller Matias *Orheims* salme:

«Eg hev ei tenesta stor for Gud
frå dag till dag i det stille».

og den varme bønesalmen hans:

«Å, var eg meir deg Jesus lik
so hjartevarm og god,
med sanne kjærleik utan svik
som du i striden stod.
Å, var eg meir med liv og tru
i alle ting som du, som du,
min Gud, kor sæl eg var».

Men eg lyt slutta. Lat meg då til sist taka nokre vers av Støylens mektige salme — dei vers der me hev triklangen i alt gudsliv på jord og i all ekte salmedikting:

«Kvar skal eg vel av
når trengslone stig som eit stormande hav
og tvilen og vonløysa trengjer seg inn
og legg seg so tungt yver tankar og sinn,
når jordi kann giva meg berre ei grav,
kvar skal eg vel av?

Um foten vert sår
og freistaren ofte min undergang spår,
so driv det meg berre til Frelsarens barm,
der stilnar min strid og der endar min harm.
Mitt våpen og verja, min skjold og mit sverd
det Frelsaren er.

Lat draumane døy
og vonene visna som blomar og høy,
når berre mi sjel kunde vinna sitt slag
og stå på si vakt til min døyande dag.
Då fær eg mi kruna og skinande skrud
av Herren, min Gud».

Med denne stutte, impresjonistiske yversyni lyt eg lata meg nøgja. Eg vonar likevel det hev lukkast meg å gjeva nokre glytt inn i rikdomen hjå den nynorske salmediktingi.

Um «Nynorsk Salmebok» kunde sume kanskje reisa strid. Men um nynorsk salmedikting burde det ikkje vera minste usemje. Den hev gjeve kyrkja vår ein herleg og umissande salmeskatt. Den hev knytt eit inderleg og nytt samband millom Noregs kyrkja og Noregs folk. Og den er ei herleg von um at det heilage songmælet ikkje vil tagna eller stilna av, men lyfta seg rikare og reinare i ættene som kjem, Gud til ære og lov ved vår Herre Jesus Kristus.

Håkon Wergeland.

«PROLETAR-TRO»

Av stud. theol. J. ANDREAS BAKKE.

Proletarischer Glaube.
Die religiöse Gedankenwelt der organisierten deutschen Arbeiterschaft nach sozialistischen und kommunistischen Selbstzeugnissen, dargestellt von dr. Paul Piechowski.
Furche-Verlag. Berlin 1928.

«Har kirken et sosialt reformprogram?» Derom taltes der i Kjøbenhavn, og om kirken og det sosiale spørsmål diskuteres der stundom på kirkemøter og i pressen hos oss.

Men spørsmålet brenner oss ikke. Kirkens menn har til idag ikke funnet det verdig teoretisk undersøkelse. Den offentlige kirkelige interesse har vesentlig samlet sig om den døgnpolitiske side av saken: hvad vil der skje med kirken, hvis vi får arbeiderregjering?

I en sådan situasjon har vi grunn til å lytte til røsten av en kirke som kjemper på liv og død med det sosiale problem, en kirke som bittert har fått erfare at overfor den veldige sosiale krise som industrialiseringen har ført med sig, nytter det ikke i lengden å lire av en gammel prekenlekse.

Dr. Pichowski, en prest i det nordlige Berlins veldige arbeiderkvarterer, har satt sig fore å undersøke det berlinske proletariats virkelige stilling til kristendom og kirke. På grunnlag et spørreskjema som er sendt ut til 3 000 faglig eller partipolitisk organiserte arbeidere har han skrevet en bok om «proletarisk tro» som i løpet av halvannet år er kommet i fem oplag og som diskuteres ivrig i samtaler og studiecirkler blandt Tysklands teologiske studenter og kommenteres livlig i den kirkelige presse. Han har stillet 23 hovedspørsmål som omfatter de fleste sider av kirkens og proletariatets liv. Ca. 10 pct. av skjemaene er kommet besvaret tilbake, tildels meget utførlig.

Metoden har naturligvis sin begrensning, — hvad forfatteren også er opmerksom på. Det er ikke til å undgå at vi på flere punkter får høre agitatorernes tordenrøst og ikke proletarens hjertesprog, hvad vi jo helst vilde. Heldigvis kommer forfatterens personlige erfaring fra flere års arbeide i Berlins proletarcentra ham tilgode under utarbeidelsen.

Man kan dog ikke si at dr. P. behandler sitt stoff på nogen særlig behendig måte. Særlig de to første deler av boken, som direkte på grunnlag av materialet søker å fremstille proletariatets almindelige innstilling overfor kirken, viser en generende mangel på gjennemført ordning av stoffet. Man kan også bebreide forf. at han har tatt ting med i sitt spørreskjema som er uten virkelig interesse. Hvor hører det f. eks. hjemme å be en industriarbeider fremlegge i skriftlig form sin opfatning av Gud og Kristus, av bønnen, av protestantisme og katholisisme? Dette er falsk videnskapelighet. Boken er betegnende nok mest interessant i de to siste partier, hvor forf. fremlegger sitt syn på proletariatets livsanskuelse, og søker å gi en løsning av hvilke vanskeligheter og muligheter denne bringer kirkens gjerning.

Det er et lite lystelig billede av proletariatets stilling til kirken som rulles op for oss i denne bok. For den uforstående vil lesningen være en vandring gjennem en eneste sump av misforståelser og vranglærdommer. Det kan ha sin interesse å stanse litt ved enkelte øinefallende trekk.

Overfor den offisielle kirke og dens arbeidsformer finner vi, som vi kunde vente, en helt igjennem negativ innstilling, som selvfølgelig i høi grad er næret av den politiske agitasjon. De kirkelige handlinger er kun tomme former: barnedåpen er helt absurd, konfirmasjon har ingen annen betydning enn å markere skoletidens avslutning, borgelig vielse er det eneste fornuftige, kirkelig begravelse i det høieste en hensiktsmessighetssak. Når det gjelder gudstjenesten, er det kun *prekenen* som innrømmes en relativ berettigelse (men den må bli mindre dogmatisk, mindre livsfjern, mere praktisk!). Selv der hvor religionsundervisning ennu finnes i skolen, står den i meget ringe anseelse; det samme gjelder konfirmantforberedelsen. Livsfjerne og forståelsesløse prester spøker stadig i disse selvbekjenneler.

Kirken sees gjennemgående som en fiende av proletariatet og som en avgjørende hindring i dets kamp for et værdigere menneskeliv. Prestenes eksistens, sies der stadig, er avhengig av at folket holdes nede i umyndighet. Overfor dette «institut for folkefordummelse» som heter kirken, må arbeiderklassen reise sig i hensynsløs kamp — således besvarer flertallet av innsendere spørsmålet om sin stilling til kirken.

Men også kristendommen som personlig religion — som «privatsak» — blir overveiende bekjempet. Man merker stadig en næsten krampaktig anstrengelse for bevisst å fjerne sig fra de kristelige trosformuleringer. Forestillingen om Gud går overalt i panteistisk retning; på en eneste undtagelse nær blir et personlig Gudsbegrep avvist. Selv Kristi historiske eksistens gjelder for tvilsom, — man ynder å sette sitt: «forutsatt at han har levet». Proletariatet viser sig her som på flere punkter ellers å ferdes i foreldede spørsmålsstillinger. Der hvor Jesu historiske eksistens anerkjennes, er han gjenstand for en ren etisk eller politisk vurdering. Kirkens forkynnelse synes her fullstendig å ha tapt sin makt. Proletariatet kan, sies det, ikke la sitt liv bestemme av utenforstående makter, det må ta sakene i sine egne hender, det må forløse sig selv!

Men når kirkens og kristendommens autoritet så fullstendig er brudt sammen, hvad er det da proletaren lever på? Hvad er hans livsgrunnlag? På dette spørsmål får vi klare og utvetydige svar: proletaren finner dels i naturbetraktningen, dels i kunsten, men fremforalt i de sosialistiske bestrebelser full erstatning for kirke og religion. Kirke og kristendom er noget han overhode ikke regner med, det er ikke plass for dem i hans tilværelse. Disse arbeidernes selvbekjennelser bekrefter i så måte kun det man før vet om de kirkelige forhold i proletariatets Berlin.

Denne helt igjennem realistiske og rasjonalistisk-materialistiske innstilling til livet som denne bok fører frem for oss, er selvfølgelig for en del begrunnet i proletariatets ytre livsvilkår. Men den understøttes også i høi grad av hele den marxistiske tenkning, som mere eller mindre fordøiet er trengt inn i proletariatet.

Proletariatets bedømmelse av verdenskrigen og kirkens innsats der fortjener opmerksomhet. Krigsoplevelsene er kun sorte minner, og kirken har, ser det ut til, såvisst ikke gjort dem lysere. Krigsprekenene vekker den dag idag avsky og forargelse. Man får gjemmen disse selvvidnesbyrd i det hele inntrykk av at krigserfaringene hos en stor del av proletariatet har fjernet den siste rest av religiøs tro. «At krigen med all dens gru har vært mulig, har særlig bestyrket mig i at der ikke kan finnes nogen allmektig og allgod Gud». En annen: «Særlig under krigen følte jeg som soldat gudstjenesten som hykleri» (s. 154). Der hvor religionen tross alt er bevaret, hersker der ikke ringeste tvil om at «krigen er uforenlig med bibelens ånd». «Ekte religion kan ikke preke og godta massemord som de geistlige da gjorde» (s. 60). Krigen avskyes som menneskehetens største synd. «Enhver som drar i krig, er forlatt av Gud» (s. 154). At kirken har kunnet være med på å sanksjonere verdenskrigen, er noget som proletariatet har vanskelig for å glemme.

På dette og flere andre punkter formår denne innholdsrike bok å gi dype innblikk i et moderne storbyproletariats tenkemåte. Særlig i tredje del, hvor den søker å tegne op de almindelige grunndrag i proletariatets livsanskuelse, «proletariatets tro», lykkes det forf. å fremstille den sosialistiske (kommunistiske) tankegangs innerside på en måte som kun er mulig for den der selv lever i proletariatets tankeverden. Her er det boken virkelig gjør en innsats, her bringer forf. nye og betydningsfulle synspunkter til forståelsen av sosialismen og kommunismen som åndsmakter.

Hvad er sosialismen?

Vi er vel vant til å svare: et nasjonaløkonomisk program, en samfundsteori.

Dr. Piechowski formår å overbevise oss om at vi må dypere ned, om vi skal erkjenne dens sanne vesen. Til dens kjerne kommer vi først når vi har fattet den som *personlig oplevelse*. Sosialismen, såvel som kommunismen og bolschevismen, er primært *liv*, ikke lære. Kun når vi finner frem til dens oprinnelse i menneskelivets dypeste erfaringer, kan vi forstå dens makt over menneskene.

Den siste sannhet om sosialismen er vel den at den er et energisk forsøk på å løse selve de dypeste livsproblemer, de

avgjørende spørsmål som hvert levende menneske, mere eller mindre bevisst, bærer på, de siste livsinnstillinger hvor personlighetens være eller ikke-være står på spill. *Proletariatet opfatter sosialismen (kommunismen) som sin tilværelses forløsende makt.*

En tredjedel av innsenderne bekjenner: vår religion er sosialismen! Sosialisme og religion har, synes det, samme rot: oplevelsen av det givne menneskelivs utilstrekkelighet. De personlighetens grunnspørsmål som for den religiøse løses i Gudsforholdet, finner for sosialisten sin løsning i kampen for nye samfundsformer. Likesom livets mening og mål for den første blir Gudssamfundet, blir det for den siste sosialismen, det nye menneskesamfund, det fullkomne brorskap på jorden. «Evangeliet gir mig intet, sosialismen gir mig alt», kan den siste av ganske hjerte bekjenne (s. 216).

Forfatteren hevder — vel med rette — at den sosialistiske (kommunistiske) teori kun er en læremessig uttydning av sosialismen (kommunismen) som livsforklaring. Denne oplevelse er faktisk hos mange *religiøs*, og skjønt den ikke har noget virkelig Gudsbillede som sitt midtpunkt, er den like absolutt og like forpliktende som nogen religiøs oplevelse.

Ut fra denne oplevelses absolutte karakter tør man vel forstå proletariatets radikale avvisning av den kirkelige kristendom på den ene side, og dets uttydning og ombøining av de kirkelige symboler i den proletariske religions mening på den annen side. At der dog gis muligheter for en kombinasjon av sosialisme og kirkelig kristendom, er det såkalte «Bund religiøser Sozialisten»» og andre lignende sammenslutninger interessante eksempler på. De har en ikke ringe innflydelse i det moderne Tyskland, og forf. ser i dem den eneste redning for kirkens beståen blandt proletariatet. For denne bevegelse er kristendom og sosialisme «kun to forskjellige veier som går mot det samme mål» (s. 206). Sosialismen vil skape et nytt samfund; men dertil trenger den religionens bistand.

— De antydninger som her er forsøkt, kan kun gi et svakt inntrykk av de sterke spenningsmomenter som ligger i proletariatets livsopfatning og dennes forhold til kristendommen. Denne boken viser oss, tydeligere enn vi har vært vant til å se det, at den sosialistiske og kommunistiske bevegelse rummer meget sterke motsetninger; ytterpunktene betegnes av

den krasst-materialistiske vulgærsosialisme og den idealistisk-religiøse sosialisme. Men disse tilsynelatende helt uforlikelige livsopfatninger møtes i oplevelsen av den sosialistiske (kommunistiske) bevegelse som forløsende makt, om livsforklaring, som den livsverdi der alene — midt i all meningsløshet — gir tilværelsen mening og mål.

Den kristne leser vil her finne et merkelig åndsslektskap med sine egne erfaringer. Han kjenner sig selv igjen i denne kamp for å finne et reelt livsgrunnlag. Han kan vanskelig lese denne «vantro» bok om proletarisk «villfarelse» og bittert fiendskap til kirken — uten å bli styrket i sin tro på evangeliets sannhet.

Dette nødrop fra den tyske kirke er en opfordring også til oss her hjemme til å ta mindre lettvint på de sosisale spørsmål. At industrialiseringen hos oss ennu ikke er nådd så langt som i Tyskland er ingen grunn for kirken til ikke å ta det sosiale problem op til fordomsfri og alvorsfull drøftelse. Evangeliet kan frelse også sosialismen. Der finnes i denne bevegelse noget som er av en annen verden! Kirken er ikke tjent med at det bare er de profesjonelle arbeiderledere som beskjeftiger sig teoretisk med moderne samfundsproblemer.

J. Andreas Bakke.

«DEN HELLIGE KAGAWA»

EN KRISTEN BANEBRYTER I NUTIDENS JAPAN

Av stud. theol. JACOB STEEN NATVIG.

Den krise som i løpet av det siste halve hundreår, har skapt nye forhold i Østen, er i særlig grad gått ut over «Morgenrødens land». Her trengte Vestens produkter, innretninger og tankestrømninger først gjennem stengslene I et nu blev landet revet ut av sin fornemme isolasjon og stillet overfor helt nye forhold. Og *så* plutselig kom omslaget at landet var truet av kaos. Ved lærenemhet og beundringsverdig energi brøt Japan sig vei til en berettiget plass ved nasjonenes bord. Men landet arbeider tungt under de nye kår. En rekke nyskapte problemer krever sin løsning og stiller store krav til statens og individenes ydeevne.

Med utgangspunkt i et av hovedcentrene for den moderne storindustri vil vi søke å danne oss et billede av det moderne Japans sociale forhold. Samtidig vil vi følge utviklingen av et av de mest omfattende og interessante sociale tiltak i nyere tid.

På syd-vestkysten av Hondoøen, den største av de øene som utgjør det japanske keiserdømme, ligger havnebyen *Kobe*, en by på vel 6 hundre tusen innb. Ved de store skibsverfter, papir- og fyrstikkfabrikker her, er tusener engasjert, deriblandt ca. 60 pct. kvinner og barn.[1]) Der arbeides 12—14 timer i døgnet, uten skift og uten hviledag, under meget ugunstige forhold, overfylte rum og usunde omgivelser. Lønningssatsene er ganske nylig forbedret, men inntil de siste år har de vært forferdende lave. Hvert år er mange av arbeiderne bukket under for sult og slit. Familien har da sittet tilbake «på bar bakke», for nogen hjelp eller erstatning fra ar-

---

[1]) Vedtagelsen av Genferkonferensens fabrikklov av 1923, har medført nedsatt arbeidstid for kvinner og barn.

beidsherrenes side har det ikke vært tale om. Streik har vært betraktet som forbrytelse og er blitt strengt straffet. Mangel på organisasjon har hindret arbeidernes enhetsoptreden. En sterkt begrenset stemmerett har hindret dem i at gjøre sine krav gjeldende. Betegnende nok skal ca. 80 pct. av forbrytelsene skyldes den rene fattigdom. Storindustrien har lokket hele skarer av fattige mennesker fra landdistriktene inn til de før overbefolkede byer. Arbeidsløsheten er uhyre.

Spør vi efter disse menneskers hjem, føres vi til arbeiderkvarterer av en slik art at våre egne er velstandsmessige i forhold til dem. Det mest typiske er *Shinkawa-distriktet.*

Skovgård-Petersen, som besøkte stedet i 1911, skriver om det:[1]) «Jeg har snart sett adskillig av storbyenes nød: Londons Eastend, New Yorks jøde- og kineserkvarterer, Sydindias pariabyer, Tokyos fattigkvarterer, Saltsjøstadens opiumshuler o. s. v. — — men jeg har i hvert fall aldri sett noget som *overgår* dette Kobes slumkvarter i elendighet.» Den tyske misjonsdirektør dr. Witte uttaler sig omtrent på samme måte, efter sitt besøk i 1924. En utførligere omtale vies stedet i den danske sogneprest Winthers bok: Kagawa, de forkuedes venn (s. 23 ff.). Her heter det bl. a.: «Gatene er så smale at to mennesker neppe kan gå side om side. Midt i gaten er der en åpen rendesten, full av smuss og skår, hvorfra den ulideligste stank brer sig over alt og alle.» Solen har glemt å kaste sine stråler inn i denne avverden. Husene er næsten ufattelig små. Gulvet er fellesseng for en husstand på optil 6—8 mennesker. «At ekteskapspapirene ikke alltid er i orden, behøver man neppe å fortelle. Shinkawa er ikke stedet for idealer». De færreste har fast arbeide. Storparten har vært i konflikt med lovene. Forbryteruvesenet florerer blandt Shinkawas ti tusen beboere. Mordere, tyver, spillere, tiggere, alfonser og skjøger, barnerøvere og englemakere — alle har sitt tilhold her. Man kunde tro sig hensatt til «Mirakelgården», tiggerbyen i det gamle Paris, som Hugo har foreviget i «Notre Dame». At sundhetsforholdene er uhyrlige under disse omstendigheter, sier sig selv. Pest og kolera er årlige gjester, tyfus og dysenteri har stadig tilhold, tuberkulose er almindelig, syfilis en

[1]) C. Skovgård-Petersen: Fra nutidens Japan (s. 165 f.).

selvfølge, trachoma meget hyppig». Barnedødeligheten er forferdende stor.

Men, må vi spørre, er der da ingen ting gjort for å bøte på en så bundløs elendighet? Staten er først nylig begynt å beskjeftige sig med Shinkawa. Dens interesser har først vært henvendt på andre områder. Og hvordan skulde den falle på å blande sig inn i forholdene når ingen talte Shinkawas sak på en måte som blev hørt? Privat hjelp har vesentlig forekommet efter attentater på kapitalister, som en sikring mot lignende skjebner. Men hvad har nogen tusener forslått her? Fra religionenes side skulde man vel ha ventet social forståelse og samvittighet. *Konfucianismen* har nok sin socialetikk, men her drøftes ikke forholdet mellem arbeider og arbeidsgiver, bare mellem hersker og undersått, og dette løses ved innprentningen av den sistes plikt til underkastelse. Den frie personlighets rett springer konfucianismen over. *Buddhismen* har, særlig i nyere tid, vist lysende eksempler på socialt initiativ og social praksis, men religionens innstilling på det hinsidige har altfor ofte fått dens bekjennere til å lukke øinene for den nuværende trang og nød. Først sammenstøtet med kristendommen gjorde samfundstjenesten til en almen form for religiøs aktivitet.[1]) *Kristendommen* er ung i Japan. Dens første virkeår omfattet hovedsakelig de høiere, konfucianske samfundslag, som stillet sig imøtekommende overfor den nye lære. Senere har den gjentagne ganger søkt å få innpass blandt de lavere stender. Misjonærenes opgave har naturlig i første rekke vært den evangeliserende, ikke den socialreformatoriske. De har heller ikke hatt den nødvendige utrustning og de nødvendige midler til å kunne utrette noget varig på dette område. Skulde noget gjøres, måtte det skje fra japansk hold, av en som hadde sett inn i elendigheten og ikke maktet å ryste inntrykket av sig, før der var bøtet hvad bøtes kunde. Det er den kristne kirkes ære at den fra første stund av — tross megen lunkenhet og maktesløshet — har fostret slike menn. Vi kunde peke på flere kristne i det moderne Japan som, i offervillig kjærlighet, har gitt sig i kast med opgaver

[1]) The International Review of Missions oct. 1926 (sd. 704 ff.) «Social service in Japanese Buddhism» by J. T. Addison.

som syntes uløselige, og var høist upopulære, og som ikke har stanset på halvveien, men har ført dem frem til endelig løsning. Blandt disse raker *en* op som et lysende eksempel på hvad Kristi kraft formår å utrette gjennem villige redskaper. *Det* er *Kagawa*.

Toyohiko Kagawa er født i Kobe 1888. Hans far var en tid viceguvernør i Tokushima-provinsen og blev senere en mektig skibsreder i Kobe. Ved uheldige spekulasjoner og utsvevelser satte han sin formue overstyr og døde kort efter. Sønnen blev adoptert av en rik onkel og fikk sitt hjem hos denne til 16-årsalderen. At barndomstiden, tross de ytre gode kår, er et mørkt og sårt kapitel av hans liv, fremgår klart av boken «Over dødslinjen», en tilsløret selvbiografi.

I 14-årsalderen kom Kagawa inn på en misjonsskole. Han var i besiddelse av fremragende evner, og var sig dette vel bevisst. Med fin psykologisk forståelse tegner han sitt ungdomsportrett i de første kapitler av nevnte biografi. En typisk gymnasiast, med overutviklet selvbevissthet og selvgodhet, slik presenterer han sig for leserne. Filosofien var den disiplin som tiltrakk ham mest. Heri viser han sig som en ekte sønn av det moderne Japan. Det gamle Japan har ikke stort å si ham. Det er tankestrømninger fra Vesten som gjærer i ham. Spinoza, Haeckel, Darwin og Kant — særlig Kant — er hans yndlingsfilosofer. Fra 17-årsalderen er han bedre inne i deres tankeverden enn de fleste av Vestens studenter. «Filosofen» er kameratenes navn på ham. Kristendommen stiller han sig skeptisk og kritiserende overfor, om han enn utvilsomt mottar ubevisst påvirkning av den. «Kristus var utvilsomt et stort menneske, symbolet på den mest ophøiede kjærlighet. Men erkjennelsesteorien vilde ikke vite av ham, den kjente ingen Gud. Ja, hvis nogen ved hjelp av den materialistiske verdensanskuelse kan overbevise mig om at en rent åndelig Gud har skapt verden med sin kraft, da vil jeg også kunde tro på Kristus», uttaler han i en samtale på denne tid. Ved siden av hans intellektuelle skepsis står hans kritikk av de kristnes liv. «Kristendommen består, efter min mening, bare av læresetninger. Hvis dere virkelig mente det alvorlig med deres «Amen», så måtte dere selge klærne og bøkene for å hjelpe en nødstedt kamerat, men dere kristne støter ham ut», sier han med tårer i øinene til en klassekamerat. Selv tåler

han aldri å se nogen ha det ondt. Han skjenker villig bort sine eiendeler for å hjelpe andre. De store syner demrer for ham, snart lokkende og snart skremmende. Han synes rotløs, tenker endog på å gjøre en ende på sin tilværelse, som så mange av landets unge idealister har gjort det i de siste decennier. Kagawa forteller herom i et foredrag: «Vi var på glidende grunn. Alt det gamle smuldret bort, og det nye tilfredsstillet ikke. Tomheten blev uutholdelig. Da — mens jeg var i 15-årsalderen — sprang en ung student i fossen. Hans eksempel blev et signal. I de næste måneder var der over hundre universitetsstudenter som gjorde det samme sprang, trette og fortvilede.» Da møtte kristendommen ham på en ny måte. En preken om den korsfestede grep ham slik at troen på ham blev den ledende kraft i hans liv. Derved fikk han det livscentrum hvorfra hans syner og lengsler kunde gå op i en samlet viljesretning, en sluttet personlighet. Han blev døpt i en amerikansk presbyterianerkirke og blev snart en aktiv menighetsarbeider. «Når jeg nu ser tilbake på det», forteller han senere, «da forstår jeg at det særlig var to ting som fra begynnelsen drog mig til Kristus. Den første var hans grenseløse *kjærlighet*, den annen var hans *renhet*.»

Hittil hadde det vært en stiltiende forutsetning at Kagawa skulde gå over fra misjonsskolen til et statsakademi, for å forberede sig til universitetet. Familien satte store forhåpninger til ham og så ham i ånden som diplomat i fedrelandets tjeneste. Men nu omstøtte han selv med ett disse forventninger, ved å erklære som sin urokkelige beslutning å vilde vie sitt liv til prestetjenesten i den kristne kirke. Familiens harme var ubeskrivelig. En sønn av den aktede Kagawa-familie skulde bli en foraktet prest, til og med en kristen prest, en landsforreder! Den forsmedelse gikk over alle grenser. Da ingen overtalelser nyttet, sparket onkelen ham på dør, uten en øre.

Efter en tids ophold ved et misjonsgymnasium i Tokyo, kom han inn på en nystartet presteskole i Kobe. Men snart blev han rammet av et hårdt slag. Lungetuberkulosen angrep ham så sterkt at han øieblikkelig måtte bort fra bøkene og byen, med lægenes dødsdom over sig.

Han tilbragte nu et år i en fiskerlandsby, hvor han snart kom i nær kontakt med den fattige befolkning og lærte å holde av sine nye venner. Mot lægenes forventning gjenvant

han helbreden og kunde vende tilbake til presteskolen. Men nu viste det sig at det inntrykk av fattigdom og nød, som landsopholdet hadde innprentet i hans følsomme sinn, ikke lot sig fordrive. Bøkene maktet ikke lengre å fengsle ham. Tankene førtes stadig ut mot livet utenom skolen, hvor nøden kalte til aktivitet.

Enda vanskeligere blev det for ham da han kort efter kom i forbindelse med Shinkawa-distriktet, tyve minutter bortenfor presteskolen. Elendigheten der rammet ham som bitter anklage. Han søkte å lindre så godt han formådde. Storparten av fritiden tilbragte han i Shinkawa. Stanken holdt på overmanne ham, nøden skremte ham, men han *kunde* ikke trekke sig tilbake. Og kort før julen 1908 forlot han stille presteskolen for å slå sig ned blandt de fattigste blandt de fattige. Der var nok av dem som søkte å fraråde ham. Det måtte jo bety undergang for ham, som ennu var svak efter sykdommen, å slå sig ned på dette pestbefengte sted. Kanske han trodde det samme selv. Kanskje han ikke regnet med så lang virketid her på jorden. De årene han hadde igjen skulde i hvert fall vies den opgave som Gud så tydelig hadde anvist ham. Kristi kjærlighet tvinger ham.

Å følge hans arbeide i Shinkawa er som et eventyr. Det sier sig selv at starten ikke var lett. Hvorledes skulde folkene der kunde forstå noget så uhørt som det de nu blev vidne til? En mann «ovenfra bakken» som slog sig ned blandt dem! Han måtte sikkert være politispion. Fikk han nesen i deres papirer kunde det blir farlig for nogen hver. Det gjaldt å bli kvitt ham snarest. Ut fra disse naturlige betraktninger møtte de ham med utvetydige trusler, ja, undertiden med mer håndgripelige midler. Denne mistro gjorde ham ondt. Iblandt kunde han synke hen i sorteste mismot. Pesten brøt ut i distriktet og Kagawa stod maktesløs overfor dens herjinger. Da sykdommen kort efter rammet ham pány hilste han den som befrier. Men hans jernvilje og barnlige tro inngjød ham ny kraft. Snart var han i full aktivitet igjen. Det gjaldt først og fremst å vinne menneskenes tillit. Et ypperlig middel var har barnearbeidet. Barna var ikke vanskelige å samle. Snart flokket de sig om ham, skitne og forkomne, og hilste ham ærbødig med ordene: sensai Kagawa! (hill Kagawa!). «Guds skjønneste gave til menne-

sket er barnet», skriver han ved tanken på sine mange «pleiebarn». Gjennem dem kom han i kontakt med de voksne. Hans godhet og opofrelse erobret efterhånden deres hjerter. Nu fikk han ikke tid til å føle sig ensom. Elendigheten lot ham heller ikke henfalle til grublerier. Mismotet måtte vike. Han hadde aldri ført et rikere liv. Først nu lærte han å forstå latterens verd, forteller han. Menneskene i Shinkawa kunde denne kunst. De lo, selv under næsten uutholdelige omstendigheter, og Kagawa lærte å le med. «Hvorfor skulde jeg ikke le», sa blikkenslagerens tykke medhustru, «De vet jo, lærer, at lykken kommer til dem som ler». Han måtte beundre mange av dem. Blandt slike mennesker var det ikke vanskelig å føle sig tilrette. Han delte deres kår, bodde i en «leilighet» som en av deres, og lot endog nogen forkomne mennesker dele værelse med sig, for bedre å kunne sørge for dem. Døren var aldri låst. De som vilde kunde når som helst komme inn. Noget å stjele fantes der ikke. Klærne hadde han gitt bort, med undtagelse av den bomullskinomo som han bar på sig. «Mine kår kan synes ringe», sier han i et foredrag, «men husk på: det kommer helt an på hjertet om man synes noget er stort eller lite. *Alt* er jo min fars, hver blomst og hvert blad, den skinnende sol, hver tindrende stjerne, hver hytte, hvert slott: alt, alt er min fars, og han gir mig hvad jeg har bruk for.» Minner det ikke om solsangens dikter, Guds trubadur!

Vennene på presteskolen stod ham bi så godt de maktet, skjønt flere av dem i stillhet rystet på hodet over hans tiltak, og mente at han snart skulde bli trett av det hele. De midler han fikk til sin rådighet brukte han til sine nye venner. Ved siden av det praktiske hjelpearbeide, brukte han hver anledning til å preke for dem. Han holdt friluftsmøter kl. 5 om morgenen, før arbeidet begynte, og han samlet dem i sitt privatrum om kvelden. Helt usjenert fikk han ikke være ved disse anledninger. Han forteller med stort lune om en mann som kommer styrtende inn på møtet, halvt full og helt naken, med ordene: «De har nettop sagt at det er det samme hvordan jeg kommer, derfor kommer jeg naken». En annen, som stadig prøvet å presse penger av Kagawa, fant på de forunderligste «sprett» for å forstyrre. Midt under et bønnemøte kastet han brennende trekull inn i rummet og ropte: «Hvis

din Gud hører bønner, så be ham om at kullene ikke må gjøre skade!» Senere gav han sig til å spasere, med stram militær holdning, frem og tilbake foran vinduet og kommanderte: «Se op der! Giv akt! Høire om! Venstre om! Helt om på dydens vei!» Flere ganger måtte Kagawa utvide leiligheten for å skaffe plass til de besøkende. Arbeidet vokset sig større. Velstelte hjem og aktverdige mennesker vidnet om nye forhold i Shinkawa. To av de tidligere beboere er nu prefekter og en tredje er en meget lest forfatter. Med penger fra et misjonsselskap og interesserte rikfolk oprettet han en polyklinikk, et spisehus og en barnehave. Efter sitt ekteskap i 1912 har han i sin hustru og dennes søster, som blev utdannet til læge, gode og trofaste medarbeidere.

Sine studier kunde han ikke helt legge på hylden, tross arbeidspresset. Ganske visst måtte filosofien hvile. «Så lenge nøden er *så* stor, tør man nok ikke filosofere», sa han til Skovgård-Petersen. Men han studerte ivrig de sociale problemer og utforsket tilstanden i fattigkvarterene. Hans første betydelige bok: *Fattigdommens psykologi* (skrevet under et toårig ophold i Amerika, hvor han tok sin teologiske og socialøkonomiske eksamen, og senere erhvervet sin doktorgrad) har hatt stor innflytelse på den offentlige behandling av disse spørsmål i Japan.

Imidlertid blev Kagawa snart klar over at det mest effektive arbeide kunde utrettes før menneskene var sunket ned i elendigheten. Ved oprettelsen av nogen mindre verksteder og fabrikker kunde han beskjeftige nogen av de mange arbeidsløse. Den krasse uvidenhet var en av grunnene til at så mange blev avhengige av samvittighetsløse arbeidsherrer. Allerede tidlig fikk derfor skolearbeidet en bred plass i virksomheten. Men samværet med Shinkawas ungdom lærte ham snart at alle hans anstrengelser vilde være forgjeves, hvis ikke forholdet mellem arbeider og arbeidsgiver blev endret fra grunnen av. Jo mere han arbeidet med dette spørsmål desto bedre forstod han at løsningen måtte finnes i en organisert arbeiderbevegelse. Han omtalte planen for arbeiderne og fikk almindelig tilslutning. Naturligvis måtte han selv gå i bresjen, og dermed begynte hans sociale løpebane, som snart skulde omfatte hele Japan. 10. juli 1912 marsjerte han i spissen for et

protesttog på 35 000 arbeidere, og henvendte derved offentlighetens opmerksomhet på de uholdbare forhold. Fra den tid av har han alltid hatt arbeidernes tillit og av dem fått navnet: den hellige Kagawa.

I årene mellem 1910 og 1923 blir hans virksomhet stadig mere omfattende. Opgaver, som synes rene luftkasteller, lykkes for ham. Hans initiativ merkes på alle arbeiderbevegelsens områder. Han organiserer fagforeninger, avholds- og antibordell-foreninger, starter arbeidsskoler, arbeiderorganer, kooperative foretagender og gjensidige hjelpeforeninger.

Et foretagende som fortjener særlig omtale er *jordbruker-unionen av 1921*. Omtrent halvparten av den japanske befolkning er engasjert i jordbruket, storparten som forpaktere. Avgiften til jordeieren har vært *ca. 50 pct.* av høstutbyttet, og da dette ofte har vært sørgelig magert, har nøden vært stor. Reformkrav har bare resultert i lockout. Utarmede forpaktere har derfor i skarevis søkt inn til industricentrene og — er havnet i fattigkvarterene. En agrarrevolusjon nærmet sig truende, da Kagawa i 1921 samlet delegater fra provinsene og startet jordbruker-unionen. Dennes opgave skulde være å arbeide for rentereduksjon og ophevelse av jordeiernes mest trykkende feudalrettigheter. — Kagawas prinsipp er å gå i bresjen for starten av de nødvendige sammenslutninger, men så å overlate ledelsen til andre. Også herved viser han sig som den kloke fører. Hans medvirken gir den beste garanti for et heldig resultat, og han kan på sin side helt fra starten av motvirke enhver hyper-radikalisme.

De siste decennier har kunnet fremvise adskillige bestrebelser av sistnevnte art. Både anarkisme og russisk kommunisme har drevet en kraftig propaganda, ledsaget av de voldsomste midler, og har fått sterkt tak i landets befolkning. Ikke uten grunn er regjeringen blitt opskaket og har sett sig nødt til å ta alvorlige forholdsregler. Henrettelsen av en del anarkistledere for nogen år siden stanset ikke bevegelsen, tvert om fikk den derved et støt fremover. Ved løfter og trusler har den søkt å erobre det egentlige arbeiderparti («The Japan Federation of Labour»), og flere av dets medlemmer er revet med. At partiet allikevel er bevaret i moderat, konstruktiv

og parlamentarisk retning, skyldes i første rekke Kagawa og hans medarbeidere.[1])

Imidlertid varte det lenge før regjeringen forstod at den i Kagawa hadde et vern mot revolusjonsbestrebelser. Lenge hadde den ham i kikkerten som en fordekt radikaler. I 1921 blev han endog satt i varetektsarrest, som dokkarbeidernes tillits- og meglingsmann ved de store havnestreiker i Kobe. Straks han slapp ut tok han fatt på sine mange opgaver med fornyet energi. Senere har regjeringen måttet anerkjenne streik som arbeidernes lovlige middel til å forbedre sine kår.

Et av de vanskeligste problemer som krevet løsning var *stemmeretten*. Tidligere hadde denne vært begrenset til dem som betalte over 10 yen (ca. 20 kr.) i skatt. Det gav 1,3 million stemmeberettigede av 13 millioner menn over 21 år. En nedsettelse til 3 yen fordoblet antallet, men fremdeles holdtes over 10 millioner borte. Da organiserte Kagawa et demonstrasjonstog på 20 000 arbeidere og marsjerte med dem, under klingende spill, gjennem Osakas gater. Deres faner, som krevet almindelig stemmerett, vakte veldig opsikt. «Man begynte å drøfte det usannsynlige som noget kanskje ikke helt umulig». Og fra 1. januar 1925 blev loven vedtatt. En strålende seir for Kagawa. «Ung-Japans fører» har han vært kalt siden den tid.

Det fryktelige jordskjelv, som rammet Japan 1. september 1923, hadde imidlertid stillet Kagawa overfor nye opgaver. Hovedstaden, Tokyo, var blitt særlig hårdt rammet. ⅔ av husene var ødelagt, hundre tusener av beboerne drept. Et storstilet redningsarbeide måtte straks organiseres. Polyklinikker for sårede, barakker for husville og festekontorer for arbeidsløse måtte startes i et nu. Regjeringen, organisasjoner (bl. a. K.F.U.M. og den kristelige studenterbevegelse) og privatfolk ydet sine bidrag. Kagawa blev straks telegrafisk tilkalt og reiste samme aften til Tokyo. — Katatrofen hadde fremkalt religiøs panikk. Enkelte steder var menighetene lammet. Andre steder fyltes kirkene av skrekkslagne mennesker.

[1]) Kfr. den japanske delegasjons uttalelse ved Jerusalemkonferensen 1928 (Report Vol. V, s. 64 ff.).

Kagawa kastet sig med liv og sjel over forkynnerarbeidet, talte måned efter måned for store tilhørerskarer, snart ute i byen, snart ved universitetet, snart — efter opfordring — for den høieste adel og «dem av keiserens hus». Henimot ti tusen mennesker blev grepet av Kristus i tiden efter jordskjelvet. Ved siden av forkynnergjerningen organiserte Kagawa kristelige hjelpeforeninger og tok sig av de mange nødstedte, hjemløse barn. For egen regning oprettet han to store barakker med plass til flere hundre losjerende.

Efter denne verdifulle håndsrekning måtte endog regjeringen gi ham sin anerkjennelse. Lenge nok hadde den hatt ham under politiopsikt. Nu blev han tilbudt en fristende stilling som chef for regjeringens socialbyrå. Av hensyn til sine mange andre gjøremål fant han imidlertid å måtte avslå tilbudet. I stedet innvilget han i å tre inn som medlem av den keiserlige kommisjon for redningsarbeidet, som samledes hos premierministeren. Senere har han stadig hatt sete i en eller annen regjeringskommisjon som har hatt løsningen av socialproblemene på programmet. Han omfattes av alle med den største ærbødighet. Hans uttalelser blir alltid tillagt stor betydning og ofte efterkommet. For kort tid siden kom han hjem fra en inspeksjonsreise til en av øene, hvor forholdene har vært særlig vanskelige. Han avla rapport for regjeringskommisjonen, talte om beboernes økonomiske og åndelige kår og betonet nødvendigheten av å oprette arbeidsskoler, ledet i kristelig ånd. Den tidligere guvernør uttalte ved denne leilighet: «Alle vi andre har opgitt Loo Choo øene som håpløse. Ingen av oss har betraktet dem på Deres måte og ment at der var godt håp om bedring. De må utbre Deres ideer og iakttagelser gjennem pressen, og gjøre dem så kjent at de endrer folkemeningen. Imens vil jeg, sammen med andre her, søke å utarbeide Deres planer». — Gjentagne anmodninger om å representere sitt land ved den internasjonale arbeiderkonferens i Genf, har Kagawa avslått, vesentlig av skepsis overfor konferensens betydning for Japan, en skepsis som deles av adskillige av hans landsmenn.

Efter almindelig målestokk skulde Kagawas arbeide i løpet av disse år ha vært nok til å slite ut en mann. Når så utenom kommer hans betydelige litterære virksomhet, vil det måtte

erkjennes at en slik målestokk kommer til kort. Tidligere er nevnt hans bok: Fattigdommens psykologi. Til denne slutter sig en nyere: Arbeiderbevegelsens psykologi. Ved sine omfattende studier og enestående praktiske erfaring er han i besiddelse av en så dyptgående innsikt i disse spørsmål, som vel få mennesker overhodet. Hans forfattervirksomhet spiller imidlertid også på andre strenger: filosofi, teologi, dramatikk og poesi. «Tilværelseskampens filosofi», «Økonomiens filosofi», «Kjærligheten — livets lov», «Jesu religion», «Profeten Jeremias» er titlene på nogen av hans bøker. I alt har han skrevet henimot 40, hvorav naturligvis en del av pamflett-art.

En særstilling inntar hans selvbiografi, som tidligere er omtalt og citert. Han begynte arbeidet på denne under sin rekreasjonstid i studenterdagene, nærmest som tidsfordriv. Den gang la han manuskriptet til side, men da han senere trengte penger til sitt arbeide tok han det frem pány, omarbeidet det og utgav det i oktober 1920 under titelen: *Shisen wo koete* (Over dødslinjen). Boken vakte straks en enestående opmerksomhet. Oplaget blev revet bort og nye oplag måtte i trykken hver 10de dag. I løpet av 1921 var boken solgt i 150 000 eksemplarer. Snart fulgte oversettelser til forskjellige europeiske sprog: engelsk (1922), forkortet dansk (1925) og tysk (januar 1929). Over ½ million eksemplarer, (mellem 3 og 4 hundre oplag) er nu i cirkulasjon, og forfatterens navn er blitt verdenskjent. Kritikken stod rådvill overfor dette litterære fenomen. Den enorme utbredelse kunde nok for en stor del tilskrives forfatterens popularitet, men den alene gav ikke forklaringen. Litterært sett betegner boken en ny fase i japansk litteraturhistorie, overgang fra klassisk romantikk til moderne realisme. Men den egentligste grunn ligger nok på et tredje område. Boken er i sig selv et uttrykk for det moderne Japans sjel. I hovedpersonen, Eichi Niimis (alias Kagawas) livskamp, fra uklar og overspent idealisme til sjelens samling i oprør og offer, har Japans unge sønner funnet sitt eget billede. Boken er blitt et vekterrop som man har lyttet til. Siste halvdel av boken har mindre litterær verdi, men gir fengslende billeder av Kagawas arbeide i Shinkawa. Hertil slutter sig to bøker av nyere data: «Skytning mot solen» og «Da røsten blev hørt». Disse bøker har innbragt ham ganske betydelige forfatter-

honorarer og satt ham i stand til å foreta en rekke utvidelser i arbeidet. Han har nu en stab på over 30 medhjelpere tilknyttet de forskjellige avdelinger: klinikker, settlements o. s. v.

Høsten 1924 realiserte Kagawa en plan som han flere år hadde foresatt sig: en kombinert studie- og rekreasjonsreise til Amerika og Europa. Han besøkte U. S. A., England, Danmark, Frankrig og Schweitz (telegrafisk tilkalt fra Danmark, for å tale ved den internasjonale arbeiderkonferens i Genf om japanske arbeiderforhold!). Overalt holdt han foredrag, arrangerte av den kristelige studenterbevegelse og private venner. Han imponerte sine tilhørere ved sine skarpe iakttagelser og forbausende innsikt i Vestens forhold. «Berlingske Tidende» skriver, efter hans foredrag i Kjøbenhavn 13. mai 1925: «Foredraget var helt igjennem preget av en flammende idealitet og en lysende intelligens. Det gav inntrykk av en virkelig kraftig og eiendommelig personlighet». Sogneprest Winther har, i sin førnevnte bok, gitt et sammendrag av de foredrag Kagawa holdt i Danmark. Gjennem disse får vi et verdifullt billede av dennes personlighet, arbeide og anskuelser.

Praktisk orientert som Kagawa er, sier det sig selv at hans kristendom er langt mere etisk enn dogmatisk innstillet. Teologiske stridsspørsmål har aldri interessert ham synderlig. Parti-rivninger og konfesjonsskranker kritiserer han skarpt. Hans personlige dogmatiske opfatning er uhyre enkel. «Jesus døde for mig. Det tror jeg, og derved har jeg fått livet. Det vil jeg hengi til hans tjeneste». Så kort vilde han visst helst ha sin dogmatikk», skriver sogneprest Winther. — At en mann, som har satt inn hele sin personlighets kraft i kjærlighetens tjeneste, har kunnet fremkomme med kritikk av kirkens sløvhet overfor socialproblemene, finner visst ingen underlig. «Kirken har som helhet vært ytterst indifferent overfor den frembrytende industrielle revolusjon», skriver han i en artikkel som citeres i Jerusalemskonferensens rapporter (vol. V. s. 63 ff.). «Ganske visst har kirken sendt ut mange enkelt-personer som er blitt ledere av socialbevegelser, men de fleste av disse har trukket sig tilbake fra kirken, i harme overfor dennes medlidende indifferens og avventende nølen innfor de industrielle problemer. Dette er et faktum som ma-

ner til alvorlig overveielse. En grunn er at kirken ennu er så ung, en annen at den er sørgelig konfesjonsbundet, og at dens apologetikk kun har hatt liten relasjon til det praktiske liv. Som det nu har vært har dens stilling på dette område vært litet å foretrekke fremfor buddhisttemplenes».

Hvilke politiske anskuelser har så Kagawa? Spørsmålet har vært stillet ham mangfoldige ganger, snart av offentligheten ved politiforhør, snart fra kommunistisk hold. Det er jo også rimelig at man legger adskilig vekt på hans politiske standpunkt, om han da har noget.

Ved et politiforhør (omtalt i «Over Dødslinjen»), arter samtalen mellem dommeren og Kagawa sig på følgende måte: «Det er en kjent sak at De nærer meget extreme anskuelser. Hvilke er da Deres grunnsetninger?» «Jeg bekjenner mig til den kristelige socialisme.» «De holder altså ikke på anarkisme?» «Nei, jeg krever bare en rettferdig behandling av de fattige og undertrykte arbeidere.» «De håper altså på revolusjon?» «Nei, jeg anser ikke revolusjon for påkrevet.» «Men hvordan kan da Deres tåpelige drøm bli opfylt? Er det overhodet mulig uten revolusjon?» «Den vil bli opfylt når menneskenes hjerter blir forandret, og ved arbeiderbevegelsens fortsatte utvikling.» «Hvad forstår De ved organisasjon?» «Organisasjonen skal tjene til beskyttelse av arbeiderne mot kapitalistenes undertrykkelser.» «Men det betyr jo socialisme?» «Socialisme er bare et prinsipp. Organisasjonen har praktisk betydning for arbeiderne.» «Har disse organisasjoner som formål å egge til streik?» «Nei, ikke som formål. Streik er bare et middel til å forbedre arbeidernes kår.»

I sit Kjøbenhavnerforedrag omtalte Kagawa bl. a. sin stilling til Karl Marx og kommunismen. Han hylder Marx's organisasjonstanke, som vi har sett. Derimot kritiserer han alvorlig tanken om at alt skal betraktes, prøves og bedømmes ut fra økonomiens synspunkt. «Materialismen kan ikke hjelpe oss, den er tvertom et av de onder som nutiden hårdt trenger hjelp *imot.*»

Ved en socialkonferens i Shanghai august 1927, nedsatt av The National Christian Council, blev Kagawa innbudt som Ja-

pans representant. Referenten skriver ved denne anledning:[1]) «Dr. Kagawa, den kjente kristne arbeiderleder og socialreformator, bidrog i vesentlig grad til konferensens heldige resultat, ved foredrag, vektige diskusjonsinnlegg og rammende kritikk. Han inngjød i deltagerne sin egen idealistiske overbevisning om at samfundsproblemene best løses ved praktisering av Jesu Kristi prinsipper.» Kagawa uttalte ved denne leilighet: «Vanskeligheten ved den almindelige kommunisme er at den er «a getting more than a giving». Vi må opstille «*a giving communism*». Målet for de økonomiske forholds kristianisering skulde være å *tilføre* samfundet de størst mulige verdier, ved rettferdighet, samarbeide og fordeling, ikke å presse mest mulig ut av samfundet.» —

Forøvrig kan man i den kinesiske idealist Sun Yat Sens tre prinsipper[2]) (People's Nationalism, People's Sovereignty og People's Livelihood) finne et utformet socialpolitisk standpunkt, som nogenlunde dekker Kagawas. «The International Review of Missions» har nylig bebudet en artikkel av Kagawa: «Evangelism and the Social Order in Japan», hvor hans anskuelser vil bli viet en bredere plass.

Jeg har tidligere ganske kort omtalt religionenes stilling til de sociale problemer i Japan. I de senere år har der på dette område vært merkbar kursendring, særlig innenfor buddhismen. Dette henger sammen med de alvorlige reformbestrebelser innen denne religion overhodet. Vesterlandske tankestrømninger har lenge brutt lanse med buddhistiske ideer og har vært sterke nok til å sette sitt preg på dem. En synkretistisk religion er blitt resultatet, en avslepet religion som hverken er vesterlandsk eller japansk. Folket er trett av filosofiske og teologiske debatter. Dogmatiske prekener «make lumps rise in their ears, like the lump on the camel's back». Det hungrer nu efter en religion som kan omsettes i offervillig tjeneste. I forståelse av dette forhold har de synkretistiske religiøse sammenslutninger åpnet sine dører for kristne lærere og søkt

---

[1]) The Chinese Recorder oct. 1927 sd. 644 ff.

[2]) Oversiktlig og interessant behandlet av kineseren Wang Chih Hsin i January issue of the bulletin of the National Christian Litterature Association 1927.

deres samarbeide til motvirkning av de sociale onder. Der er oprettet et samfund (Ittoen) hvor buddhistisk munkeliv er harmonisert med kristelig filantropi, og dette samler nu både buddhister og kristne til omfattende barmhjertighetsarbeide. Overfor dogmatiske motsetninger stiller Ittoen sig indifferent. Et slikt samarbeide kan forekomme nogen hver som meget betenkelig. Jeg skal derfor citere en passus av Jerusalemskonferensens «budskap», hvor tanken får deltagernes enstemmige tilslutning. «*Vi innbyr tilhengerne av de ikke-kristne religioner til å samarbeide med oss mot alle den verdslige kulturs onder.*» I en uttalelse, foranlediget av Jerusalemskonferensens forberedende komite, omtaler Kagawa utførlig disse samarbeidsbestrebelser.[1]) Han har selv vært en av de mest aktive ledere innen en slik sammenslutning. Han ender sin uttalelse med en alvorlig appell til alle kristne: «Kristendommen har i denne gjæringstid en åpen dør foran sig, men — vel å merke — kristendom omsatt i hellig tjeneste. Hvis dens kjærlighet ikke viser sig å være større enn buddhistenes, vil det være meget vanskelig å føre disse til Kristus.»

Det er klart at de omfattende foretagender som stadig har stillet store krav til Kagawas tid og krefter, har måttet stille hans rent evangeliserende opgave delvis i skyggen. Han har selv mangen en gang beklaget sig over dette. Imidlertid har han iår fått et virkefelt, hvor hans forkynnerevne har fått rik anledning til å utfolde sig. «På to områder har Kagawa opnådd «eminent success», 1) som socialreformator 2) som forfatter. Han synes nu å skulde tre inn i en tredje fase, i hvilken han allerede har opnådd bemerkelsesverdige resultater», skriver redaktøren av The Japan Christian Quarterly (No. 2, april 1929). Hermed siktes til Kagawas innsats i en landsomfattende evangelisasjonsbevegelse (The kingdom of God movement)[2]), som har pågått i Japan utover vårparten iår. Bevegelsen er et forsøk på å omsette Jerusalemskonferensens resolusjoner i det praktiske liv. Initiativet er tatt av The National Christian Council, som i juni 1928 sendte opfordring til alle landets kristne, om å gjøre året til et særlig fremstøt

[1]) Report of the Jerusalem meeting Vol. I sd. 119 ff. og 139.
[2]) Kfr. også The International Review of Missions oct. 1929 sd. 573 ff. «Dr. Kagawa and The Kingdom of God Movement» by Michio Kozaki.

for evangeliet. De lokale menigheter sluttet sig begeistret om planen. Henved 70 byer henvendte sig til nasjonalrådet med anmodning om hjelp og samarbeide. Dette kalte Kagawa som organisator og denne kastet sig med vanlig intensitet inn i bevegelsen. Grunnen var forberedt ved årtieres bønn om landsvekkelse. Nu fikk den sin taktiske forberedelse av nasjonalrådet, med bistand av dr. Mott og Kagawa. Konfesjonsskrankene ramlet sammen innfor dette lysende mål: *Japan for Kristus!* Lenge nok hadde de stengt menighetene inn i separatbåser. Nu måtte kreftene samles. Enhetstanken fikk øket makt over sinnene og troen på en samlet japansk kirke, som hadde demret hos så mange, fikk ny kraft. «Det mest gledelige resultat er det faktum at vi har vært istand til å forene alle evangeliske krefter om dette felttog,» skriver nasjonalrådets generalsekretær.

Første avsnitt av «felttoget» er nu endt. Rapportene strømmer inn fra alle kanter av landet. Seirstonene klinger gjennem dem: Tusener er vunnet for Kristus! En særlig artikkel i det nevnte nr. av The Japan Christian Quarterly er viet Kagawas innsats i «felttoget». Forfatteren skriver først: «Om Kagawa er et av Guds særlig utvalgte redskaper, innbyr jeg leserne til å overveie sammen med mig, når vi nu skal gjennemgå rapportene fra felttoget. Jeg skulde ønske dere kunde lese dem selv. Jeg kan jo bare gi annenhånds utdrag av dem. Måtte de allikevel bevare noget av orginalenes varme.» Så følger beretninger som vel er egnet til å vekke glede og takknemlighet. Med evangelisk entusiasme har Kagawa gjennemført sin del av «felttoget», i utrettelig arbeide fra tidlig morgen til sent på natt. Ryktet er gått foran ham. Ankomsten har overalt vært en begivenhet. Enten han har talt for fattigkvarterenes beboere eller for studenter ved universitetene, har store tilhørerskarer samlet sig om ham. Lokalene har ofte vært sprengt. Hans budskap er blitt hørt og har banet vei for evangeliet i mange, mange hjerter.[1])

Vi kan ikke her drøfte den endelige betydning av slike «felttog». Kritikken vil lett vekkes av så blomstrende beretninger.

[1]) The Chinese Recorder (sept. 1929) vier Kagawa en redaksjonell artikkel, og anbefaler «felttoget» prøvet på kinesisk arbeidsmark.

Vi griper gjerne til ordet: *massesuggestion*, og påberoper oss eksempler på at resultatene dunster bort når suggestionens virkninger heves. Sikkert er mangfoldige gått til møtene langt mere av hensyn til Kagawas personlighet enn av interesse for hans budskap. Men er dermed de ønskede resultater utelukket? Kan ikke Gud bruke de midler han selv finner tjenlige til å utbre sitt kongedømme? *«Jeg vil være deres tjener,»* har vært Kagawas valgsprog, både overfor sine venner i Shinkawa, overfor samfundet og overfor kirken. Er det ikke nettop slike redskaper Gud kan benytte som banebrytere?

Ennu er jo Kagawa en ung mann, bare 40 år gammel. Hans livssaga kan nå langt ut over hvad den hittil har omfattet. Men allerede dette er nok til å bevare hans navn som en banebryter i det moderne Japan. Lykkelige land som har slike menn i de store krisetider! Kagawa selv er klar over at han bare har vært et *redskap* — *Guds* redskap. Hans innsats forringes ikke av den grunn.

Jacob Steen Natvig.

LITTERATUR

Million-smaken.

The Joker. By *Edgar Wallace.* Hodder and Stougton, London. 320 sider.

Han utgir en bok hver annen måned, og de trykkes alle sammen straks i hundretusener. På bøkenes omslag angis på 4 forskjellige steder summen av verdens opinion: It is impossible not to be thrilled by Edgar Wallace.

Et slikt fenomen har interesse. For man lærer jo ved lesningen verdens nyeste smak å kjenne. Om ikke for bøkenes egen skyld, så bør man altså ihvertfall ha lest en av dem for å lære sin samtid å kjenne.

En av de smarteste engelske forleggere uttalte sig nylig i et intervju om hvilke bøker som var «best sellers.» De bøker som g å r er hverken de i og for sig gode eller de egentlige slette eller simple, sa han. Det er heller ikke sant — som påstått — at enhver bok med en passende blanding av religiøs røkelse og seksuelt pikanteri uten videre er oplagt sukces, saken er enklere enn som så: den bok som uttrykker hvad gjennemsnittsmenneskenes millioner på en behagelig måte kjenner sig selv igjen i — den bok «går»; den må ikke innby leserne til selvkritikk, men helst løfte dem litt, dekorere dem litt; og der må dessuten være en spenning i boken som tilfredsstiller den tørst efter slikt som vokser frem av det kjedelige og enstonige dagliglivs gråhet; men hovedsaken er at personen må tenke og tale og handle slik som folk liker at de gjør det.

Vel talt. Forleggeren har her trukket grensen op mellem l i t t e r a t u r og l e s e s t o f f. Litteratur blir aldri millionenes sak. Lesestoff vil de derimot ha. Og Edgar Wallace er for øieblikket verdens-eksponenten for lesestoff. Å anmelde en bok om ham er å anmelde millionsmaken idag.

Hvordan viser den sig å være?

I grunnen sympatisk, enkel og naiv, næsten romantisk gammeldags. Klart skille mellem skurker og helter. Ingen komplicert psykologi, ikke noget både-og. Og ikke spor av erotisk lummerhet, snarere den rene liljekonvalerotikk. Ingen garçon-bastarder av cutting-typewriters, — mere noget i retning av glattkjemmet hår og blyghet.

Smaken hos det moderne milliongross synes altså totalt «umoderne». Disse menneskers interesseliv er også kjemisk fritt for «tidens spørsmål», sociale problemer og denslags. Det er publikum lut lei av. Der er apati for politikk som innhold og som idé — som sport og som valgspenning kan politikken til nød brukes, bare ikke for ofte.

A r t e n av den spenning folk liker, er også typisk hos Wallace. Dessverre er den også tydelig annenrangs. Han bruker det gamle detektivskjema for å fremkalle den. Men spenningen er ikke organisk

som hos Conan Doyle. Wallace komponerer et hendelsesforløp for sig selv først; det er ikke det grand usannsynlig eller merkelig i og for sig. Men idet han utfolder det i boken, holder han visse ting hemmelige og putter inn nogen forlokkende sidespor så man ledes ganske vill i sine løsningsforsøk. Inntil han tilslutt på bokens siste blader avtrykker sitt eget oprinnelige skjema: her kan dere se, så enkelt og umystisk var det. Spenningen er altså et arrangement, en ren teknikk, en bevisst lek. Og for det annet: spenningen er spillets, ikke karakterens. Intet avhenger av heltens indre egenskaper, alt av de ydre omstendigheter.

Her er Wallace moderne. Det er dette som er tidens form for spenning, veddeløpets, kinoeffektens, den grove spenning. Og karakteren utkoblet fra forløpet. To blotte maskiner som starter side om side — hvem kommer først til målet? — dette kan De i øieblikket bare innby folk til å vedde på, så samles de i tusener og sitter med bankende hjerte og er i ekstase av spenning. Det er denne slags spenning folk søker også i alle «magasiner», fra «Hjemmet» og «Allers» og nedover.

En pussig tid. Naiv i alle betydninger av ordet. «It is impossible not to be thrilled by Edgar Wallace», sier tiden.

Eivind Berggrav.

Kirkens historie av *Ivar Welle.* Lutherstiftelsen.

De første hefter av dette verk er i sin tid omtalt i K. & K. Der er nu kommet 15 hefter, og forf. er dermed nådd frem til avslutningen av reformasjonstiden. Jeg synes boken gjennemgående fullt ut har holdt hvad de første hefter lovet. Den fører virkelig inn i kirkehistorien på en måte som gjør den særskilt egnet som folkelesning. Sognepr. Welle har en sjelden frisk og levende stil, og det får overmåte meget å si når det gjelder om å skape interesse for den verden et slikt verk skal føre inn i. Men forf. kan også noget mer enn å skrive friskt og naturlig. Han eier et usedvanlig godt skjønn på hvad som kan fengsle et bredere publikum, og det utvalg han gjør når det spørges om personskildringer og anekdotestoff er meget skjønnsomt. Boken opløser sig imidlertid ikke i en samling av enkeltbilleder. Uten å virke tungt og kjedelig holder forf. stadig fast en sammenhengende utviklingslinje i fremstillingen. Og uten å skolemesterere med altfor mange moralske pekepinner formår han å orientere på en personlig og verdifull måte likeoverfor den historie han fører frem for leseren. Man blir ikke alltid like enig i vurderingen, men kjenner sig sjelden fristet til å protestere overfor generende utslag av noget slags brutalt forfatterpåtrykk. Og fremstillingen bærer gjennemgående vidnesbyrd om megen lesning, også av nyere kirkehistorikere. Det gjelder særlig hans Lutherskildring som i det hele forekommer mig å være meget vellykket.

Vi har all grunn til å glede oss over dette verk, og over den interesse for kirkehistorien som det bør kunne hjelpe frem iblandt oss. Forlaget har ære av utstyr og illustrasjoner.

Septbr. 1929.

Bretteville Jensen.

På evighedens kyst. Av *H. Martensen-Larsen.* 283 sider. Frimodts forlag.

De dødes plads i vor bøn. Samme forfatter og forlag. 186 sider.

Siden disse bøker kom ut, er forf. selv gått inn bak forhenget. Gjennem mange år var det ham en indre nødvendighet, både for hjerte og tanke, å kretse omkring de store, evige spørsmål som begynner der hvor all ytre sansen svikter. Av hjertets overflødighet talte hans munn, og skrev hans lettflytende penn; og mange var de som gjerne lyttet til hvad den impulsive og fint dannede domprost hadde på hjertet. Han antyder selv i fortalen til den første bok at de tanker han fører frem lite stemmer med hvad tiden vil ha, materialistisk bundet som den er. Det store publikum han vandt, nettop når han kretset om «døden og de døde», viser imidlertid at han ikke lå så langt på siden av sterke interesser i tiden. Selvsikker materialisme er ikke lenger noget særkjenne for vår tid, heller ikke for dens videnskap. Det er nok av fenomener som forteller om en mangeartet interesse for spørsmål som materialismen hverken kan eller vil gi svar på.

Nu lå vel M. L.s evne nettop i den praktiske grenselinje mellem den våkne sans for problemer som skal til om det overhodet kan bli tale om å s e og b e v e g e s p ø r s m å l e n e, og den lammende avmakt som ikke sjelden holder den tilbake som personlig oplever problemene efter deres hele tyngde. Men det vil ikke si at den hjelp han bød blev liten. Tvertimot. For mange kunde det nettop bli en praktisk vinning at han selv eiet evnen til å kjenne sig tilfredsstillet med en løsning som kanskje igjen mest betydde nye spørsmål for andre. M. L. var ialfall sjeldent godt rustet som populær-religiøs forfatter. Han eiet et rikt og varmt kristent sinn, stort skriftkjennskap og megen lesning, og en usedvanlig evne til innføling likeoverfor praktisk-religiøse spørsmål som var oppe i tiden. Han hadde også stor evne til å skrive lett og fengslende, selv om han ofte var lovlig bred. Stort sett må man da også være glad for hver ny leser han vandt sig — også med de bøker som er nevnt her. Han førte stadig inn mot hellig grunn, og var virksomt med på å slå til lyd for store kristelige livsverdier. Og måten han gjorde det på opdrog alltid til respekt for andres syn og tanker. Som i de to første bind av «Om døden og de døde»[1]) vil mange også i dette tredje sitte tilbake med følelsen av at de slutninger han kommer til ofte er bygd op på for løst grunnlag. Likeoverfor en strengt teologisk tenker som Althaus — som han oftere citerer — kunde man nok ønsket at han hadde ført sig mer til nytte dennes nøkterne respekt for vår erkjendelses grenser, når det gjelder spørsmålene om «den kommende verden» og «de siste ting». En grunnsvakhet ved M. L.s fremstilling er utvilsomt det b i b e l s y n han opererer med. Biblicist er han jo ikke; men noget fritt, organisk helhetssyn er han heller ikke nådd frem til. Og da blir det ikke greit å gi sammenhengende og tillitvekkende retledning om eschatologien.

---

[1]) Omtalt av undertegnede i desemberheftet 1926.

Boken «De dødes plads i vor bøn» har sikkert en gjerning å gjøre Den kan hjelpe til å holde levende mellem kristne mennesker virkelighetsfølelsen likeoverfor det Guds rike som skal komme, den kristne åndssammenheng med dem som er gått forut. Og den kan gi praktisk religiøs hjelp for adskillige kristne i nutiden, for hvem den ting å bede for dem som gikk bort virkelig betyr et samvittighetsspørsmål. Når et spørsmål som det forf. ser så stort på i denne bok ikke får så meget å si for mange av oss, har det mest sammenheng med det syn vi har på Gud. Og det behøver ingenlunde å bety noget minus for troen. Så litt som den måte Luther så saken på betyr noget minus for ham.

Alt i alt er man glad og takknemlig for det følge man har hatt under lesningen av domprost M. L.s bøker. Også her i Norge forstår vi noget av hvad Danmark har mistet da han gikk bort, og også vi signer hans minne med et takknemlig, og trosfrimodig: requiescat ni pace!

Bretteville Jensen.

Overmennesker og Andre. Av *Henning Kehler*. (H. Aschehoug & Co. Dansk forlag. 1929). 140 sider.

Den samling av kronikk og kritikk som Henning Kehler har gitt ovennevnte titel bærer i mangt tilfeldighetens preg. Meget er journalistikk og har sitt verd i den aktuelle journalistiske slagkraft som det eiet og i det vakthold om sjelelige verdier som det sprang frem av. Annet i samlingen skjærer dypt inn i sin analyse og gir en kritisk vurdering av stort verd for den som søker strømfåret i nordisk åndsliv.

Henning Kehler bemerker om dansk kritikk at «den, formodentlig grunnet de små forhold ikke har kunnet rose uten overdrivelse og ikke angripe uten urettferdighet.» Den overdrevne ros er hos oss rikt representert i Jørgen Bukdahls forøvrig sympatiske litterære kritikk. Ordene om angrepet uten rettferdighet rammer i mangt Henning Kehlers eget arbeide. Hans nekrolog om Georg Brandes er i så henseende såre karakteristisk. Beske og bitre faller ordene, og selv om de er sprunget frem av brytningens intensitet og har farve av opgjørets personlige karakter, så taper ordene meget av sin makt i sin egen omdrevne styrke. Man kan ikke hos Brandes gjøre mannens verk til ett med mannen. Hans gjerning var større enn han selv. Hans verk får vurderes derefter.

Henning Kehlers kritikk bæres, foruten av en rik formell evne, av intensjonen og viljen. Den er aldri interesseløs. Den synker ikke ned i flat likegyldighet eller hviler sig ut i en adjektivenes apoteose. Hans kritikk reiser sin front og har sin glød og vilje i sitt angrep. Lengst når Henning Kehler i sin tegning av Harald Nielsen. Den er nærgående og kanskje ondskapsfull, men rik i sin analyse og gir et godt innblikk i et forfatterskap som på avgjørende måte er bestemt av motstanden mot Brandes. Harald Nielsens forfatterskap løp langs den seirende linje. Han representerte fremtiden overfor Brandes. Åndslivets strømendring førte i rikt mon hjelpetropper frem for hans kamp. Tiden selv la sig til rette for den.

Men allikevel har hans forfatterskap ikke fått den betydning som kampens utfall skulde ha sikret det. Selv ikke seieren har brutt ensomheten omkring ham. På nærgående vis hevder Kehler at Harald Nielsen «i sin polemikk har simulert et religiøst livssyn som han ikke selv lever på og vil leve på. På denne motsetning mellem idé og eksistens i hans liv beror også hans brist som personlighet.» Det kan være at denne replikk rummer meget av forklaringen, kvass er den i allefall i sitt angrep.

Henning Kehler selv er teoretisk ut over motsetningen. Han vet å vurdere troens verdier som absolutte og reiser kampen på kristen grunn. Denne hans nye livsinnstilling og det frontbestemte i hans evnerike arbeide gjør ham til en mann i dansk åndsliv som det vil bli interessant å følge.

Med særlig interesse vil man herhjemme lese Kehlers kritikk av Johan Bojers: «Det nye tempel». Indignasjonens glød og ironiens smil møtes i hans analyse av diktverket. Boken representerer efter Kehlers mening en kristendom for enhver smak, først og sist for den dårlige. Den forkynner et lyserødt allround-evangelium som ikke vil forurolige et eneste menneske. I Bojers roman står barometret alltid på tørt og rolig vær og evig sommer.

Kritikken rammer uten tvil svakheten i romanens idemessige opbygning. Dualismen i kristendommen og korsets forargelse vil Bojer utenom. Og han er kommet utenom. Men så er han tillike stanset i en solværsforkynnelse som blir til svinnende dugg for dype kriser. Men man kan ikke frakjenne hans diktning det søkende alvor. Der er en vekst innover i den. Den store hunger bygger sig nu tempel. Og dette tempelbyggende i Bojers kunst er ikke bare et utslag av en evighetssøkende trang i tiden, det bærer tillike i sig en mulighet for at det nye tempel kan innbygges i det gamle kirkehus, utdypes og bli der. Der er linjer i dagens litterære krise som peker dit. Henning Kehlers egen bok er i sig selv et sterkt vidnesbyrd om det. Ikke minst dette symptomatiske gir hans bok dens verd og interesse.

Erling Tobiassen.

Blinde ser. Av *Oluf Rothe.* Reitzels forlag. 120 sider.

En overmåte verdifull bok. Vil man vite hvad «liberal» teologi i sin beste skikkelse er, og vil man dømme en rettferdig dom, da lese man denne lille bok. Forf. undgår omhyggelig det mangetydige ord «liberal», men bruker for det nye han ønsker fremmet, betegnelsen: «nyprotestantisme» i motsetning til «gammelprotestantisme». Han er en ubestikkelig, sannhetskjærlig mann som hevder at mennesker har rett til å spørre og kirken plikt til å svare.

Der ånder gjennem boken en sterk kristelig grepethet og en dyp ærbødighet for Kristus og hans «kolossale, overlegne, tvingende personlighet», men forf. ønsker Kristus «frigjort for byrden av årtuseners dogmatikk» og «den håndfaste teologi». «Vi trenger aldeles ikke til til nogen ny reformasjon» mener forf., «men vi trenger til å gjøre alvor av den gamle». Vi må velge mellem katolisisme og protestantisme i Luthers ånd, hvor-

efter «ethvert menneske har rett til å dyrke Gud efter sin samvittighet». Luthers geniale funn var nemlig dette: Det er ikke et menneskes forhold til kirkelæren om Kristus, men forholdet til Kristus selv der er det avgjørende.

Forf. vil en dogmefri k r i s t e n d o m, men ikke dogmefri r e l i g i o n. Ti han fastholder «kristendommens hjertepunkt: troen på Jesus som den levende åpenbarer av Gud i sin handlende kjærlighet», og han ønsker ikke — med irreligiøse forskere — å se Jesus «i den jevnest mulige menneskelighet. Aldri var han således, ti så var kristendommen aldri blitt til.» Men han vil se ham «i hans ophøiede mystikk, i den dype sammenheng der er mellem ham og Gud, se ham som den dør der åpnes inn til evigheten.» «Jesus setter sig selv i Guds sted, og han gjør således det der så ofte må vekke vår undren: han stiller sig selv dèr hvor vi må vente å møte Gud. — Ved sin tankegang vil Jesus føre sine disipler inn i et ganske bestemt gudsforhold. Han vil ikke lære oss å tro på en Gud Fader i all almindelighet, men på den Gud hvis åpenbarer og tjener han selv var. — Uttrykket Guds Sønn skal utsi at Jesus er den ekte Gud, den i hvem vi møter Gud så helt som mennesker kan møte ham, nemlig som den Fader der er barmhjertig. — Jesu visshet om å være den enestående er ikke grunnet i at han visste han hadde en enestående natur. Mysteriet er flyttet over på et annet, rent åndelig område, og det sees i et annet, langt dypere perspektiv.»

Gammelprotestantismen har en splittet sjel; den er frigjort ved Kristus, men dog bundet av dogmene om ham. Som teologi er nyprotestantismen radikal, men som kristendom er den dypt konservativ. Her som i meget viser forf. sig sterkt påvirket av dr. Krarup.

Boken er positivt byggende. Kun på ett punkt, nemlig hvor det gjelder jomfrufødselen, er forf. kritisk avvisende. Men samtidig avviser han kraftig den rasjonalistiske tankegang som f. eks. vil nekte muligheten av bespisningsunderet eller Kristi opstandelse. Men opstandelsens verdi beror på at den er en bekreftelse på Kristus. Opstandelsesbudskapet får en langt høiere livsverdi enn efter den eldre opfatning.

Der kunde nok gjøres kritiske innvendinger, ti der er ting som ikke helt tilfredsstiller, f. eks. det ord der er satt som bokens motto: «Å være en kristen er å tro på sannheten i Jesu gudsforhold og å gjøre dette gudsforhold med all dets ansvar og herlighet til sitt eget.» Men der er så meget verdifullt i boken, og den er skrevet i så smukt og klart et sprog, at det er blitt anm. en trang å si: Ta og les! Prøv alt og behold det gode! Med rette betoner forf. det «enkle og dype: å være en Jesu disippel» som det eneste der kan gi oss kirkelig fred. Og «hvis det ikke er vår innerste streben å følge Jesus, kan vi like godt først som sist opgi å skjule vår elendighet under et forlorent kristelig klædebon.» Særlig vakkert skriver forf. både om Getsemane og Golgata, og slutningskapitlet «Blinde ser» kunde fortjene plass i mange kristelige blader.

Th. Dahl.

In på livets stigar. Av *Rufus M. Jones.* Oversatt fra engelsk. Birkagårdens förlag. Stockholm. 142 sider.

En interessant og meget leseverdig bok, særlig for foreldre og andre som har med å opdrage gutter. Forf. er professor i filosofi ved Haverford College i Amerika og forteller meget fengslende sin barndoms og ungdoms historie og sin indre utvikling. For barnepsykologien er her adskillig å lære og vi føres livfullt inn i kvekernes verden og får realistiske skildringer av deres opbyggelsesmøter i en nu svunnen tid, med sterke og svake sider. Vi nøkterne lutheranere kan ha godt av å lære kvekernes eiendommelige fromhet å kjenne, med deres tro på profeti som en virkelighet også i våre dager, og dermed muligheten av en fremadskridende åpenbaring. Der fortelles merkelige eksempler på profetisk begavede menn og kvinner.

Både unge og gamle vil ha stor glede og meget utbytte av å lese denne bok, skrevet av en klok og from mann.

Th. Dahl.

Nyttige småbøker.

Et uundværlig bibliografisk hjelpemiddel for den nyeste norske litteratur er Norsk bokfortegnelse for 1921—25, utgitt av Universitetsbiblioteket (Oslo, Den norske bokhandlerforening 1928). Før har Universitetsbiblioteket gitt ut årskataloger; men i 1921 blev det bestemt at man skulde gå over til å gi en katalog for hver 5-årsperiode, fordi «Norsk bokhandlerforening» gir ut en årskatalog så snart som mulig efter årets utgang. Den nye 5-års-katalog er et statelig verk, som vil gjøre god nytte for sig. Ikke minst fordi redaktøren, førstebibliotekar W. P. Sommerfeldt, har tatt med ikke bare utkomne bøker, men også oplysning om nordmenns forfatterskap i tidsskrifter og festskrifter og lignende publikasjoner i innland og utland. Dessuten er det gitt oplysning om forfatternes fødselsår og om alt det som er skrevet om dem i 5-års-perioden i tidsskrifter o. l. På den måten blir «Norsk bokfortegnelse» et viktig grunnlag for et fremtidig forfatterleksikon; til et slikt kan komme ut som fortsettelse av J. B. Halvorsens «Norsk Forfatter-lexikon 1814—1880», vil den gjøre god nytte langt utover kretsen av fagfolk, bibliotekarer og bokhandlere.

*

Som særtrykk av «Norsk biografisk leksikon» er nettop sendt ut i bokhandelen Olav Midttuns biografi av Arne Garborg (Oslo, H. Aschehoug & Co., 1929). På 39 sider gir Midttun en kort oversikt over Garborgs liv, forfatterskap og stilling i norsk kulturutvikling. En fyldig bibliografi gjør det lett for dem som vil ha mere kunnskap om emnet, å finne videre frem i studiet av Garborg og hans samtid.

Didrik Arup Seip.

Redaktørens adresse: Tromsø.
Redaksjonssekretæren, Universitetsstipendiat *Sverre Steen:* Nils Juelsgt. 3 I, Oslo.